

BAJAI HONPOLGÁR

2011. március

XXII. évfolyam 12. (245.) szám

Ára: 250 Ft

Tóth Kálmán szülőháza az átalakítás előtt (1928?) A Türr István Múzeum gyűjteményéből

Tóth Kálmán szülőháza

„Dicséretes szokás az, hogy azokat a helyeket, a melyek nagy emberek nevével kapcsolatosak, az utókor számára megjelöljük.”

A 19. század második felében a leghíresebb és a városban legünnepeltebb bajai Tóth Kálmán volt, hiszen Mészáros Lázár meghalt az emigrációban a távoli Angliában, Türr István a kiegyezés előtt nem térhetett haza, és a későbbiekben a nagyvilág, nagypolitika ügyei foglalkoztatták. Tóth Kálmán a mienk volt, mert a passzív ellenállás idején sem felejtette el szülővárosát. 1865-ös országgyűlési képviselővé választása után igyekezett mindenütt szülővárosát szolgálni. Igazi lokálpatrióta volt, egy anekdota szerint „egy borsószemen a királyi palotát is letolná Bajára Tóth Kálmán”.

Bajának sok híres szülőtte közül ezért is kapott elsőként emléktáblát. Először határozták el, hogy szobrot állítanak neki. A szoboradományok bár gyorsan gyűltek, mégis több mint egy évtizedet (1894-ig) kellett várni, hogy elkészüljön és a Bódog téren (a mai Tóth Kálmán téren) felavathassák. A Tóth Kálmán-szoborra gyűjtő bizottság 1883-ban elhatározta, hogy emléktáblával jelöli meg a szülőházat, mert „egy emléktábla nem kerül sok költségbe [...] a szobor mellett is jelezni fogja azt, hogy Baja város közönsége tud kegyelettel és becsüléssel adózni nagy fia emlékének.”

1883-ban írta a *Bajai Közlöny* című lap, hogy „bár a költő szülőháza eddig táblával megjelölve nincsen, a »Bajai Figyelő« szerkesztő-tulajdonosa gondoskodott róla, hogy azon ház hol Tóth Kálmán gyermekéveit tölté, hol első verseit írta és mely ház megboldogult lantosunknak annyi dicsőségének színtere volt, ha máshol nem, legalább a telekkönyvben megjelöltessék, mert azon ház – mely egykoron a költőé (helyesen: édesapjáié – szerk.) volt, most Olay Lajos szerkesztőnek tulajdonát képezi, és ezen házra van a »Bajai Figyelő« hírlapóvadéka betáblázva.”

A szülőháza került-e az emléktábla? Tóth Kálmán életrajzírói ebben a kérdésben Flach Pál kivételével megegyeznek. Egy közös forrásra mennek vissza, a költő nővérére, aki a Zöldfa (ma: Tóth Kálmán) utcai házat nevezte meg. Miért ezt a házat? Édesapjuk, Tóth György uradalmi számtartó volt, talán ezért nevezte meg az uradalom egyik épületét. Másik oka erre az lehetett, hogy bár a szerény, félreeső kis utca (a mai Graiuag Ármin utca) 1883-ban már Tóth Kálmán nevét viselte, az ott lévő házat nem tartotta méltónak a nagy költőhöz. Dömötör Pál is azt írta erről a házról, hogy „éppen nem költői stílusban épült”.

A főtéri Tóth György telek viszonylag keskeny volt. Az itt állt épületek – a szomszédokhoz hasonlóan – az 1840-es nagy tűzvész áldozatává váltak. A tűzvész után a főtérnek ezt az oldalát szabályozták, tehát Tóth Györgynek új házat kellett építenie, még ha az előző falai meg is maradtak volna. Dömötör Pál így írta le a házat: „érdekes, hogy mikép építette be Tóth György uram a vásárolt telket. Ennek piaci, tehát a szebbik részén, épített egy kétszobás olcsó bérlakást, a szűk utcái részen pedig a kapu egyik oldalán egy hambárt, másik oldalán az utcáról kamrával kezdődő udvari lakást, a családja számára. Ilyen volt itt az úgynevezett utcái »front«: hambár és kamra. A kamra után jött az udvarban két kis szoba, melyben lakott a család, utána konyha, melyen át lehetett csak a lakásba bejutni, ez után pedig egy kis irodai szoba. Az utcáról nézve semmi hangulatkeltés, a keskeny udvarban semmi levegő.” „Mikor Horváth uraság meglátta a furcsa épületet, csaknem lehordta Gyuri bácsit (a mint ezt velem a költő rokona, Allaga Ottó bajai ügyvéd barátom közli), hogy az ingyen téglából és fából oly szűk házat épített nagy családjának.” Ha ez valóban így történt, a mestereket, munkásokat akkor is fizetnie kellett Tóth Györgynek. Ez lehetett az oka annak, hogy 1841 nyarán négy – egymás mellett fekvő – háztelket is eladta egyenként 220 forintért, majd 1841 végén még egy háztelket eladott szintén 220 forintért.

A főtéri telket 1830-ban Rudits, másképp Pésity József nemestől vásárolta. Ő már 1803-ban ennek az 1003. számú háznak a tulajdonosa volt. (Flach Pál: *Die Hausbesitzer der Stadt Baja um 1803*) Ezen a telken egy kút is volt, amit a szomszédjával, Csokor Istvánnal közösen használt egy ideig. Az 1838/9-es évi adókivetési könyv szerint itt lakott Tóth György számtartó. Innen járt Tóth Kálmán a városi gimnáziumba 1839-től 1845-ig. Nővére visszaemlékezése szerint a család a tűzvész után egy ideig Vas-

kúton élt – de ez csak a nyári hónapokban lehetett, hiszen Kálmán nem hagyta abba gimnáziumot, ahol eminens diák volt. Egyes életrajzírói megemlítik, hogy édesapja 1840 után „lemondott hivataláról”. A levéltári iratok tanúsága szerint – amit a gimnáziumi anyakönyvek is megerősítenek – Tóth György az 1840-es években továbbra is exactor, vagyis uradalmi számtartó volt. Néhány életrajzíró szerint már 1841-ben, amikor saját házába költözött és gr. Graszalkovich Antal meghalt, nyugalomba vonult. Ez tévedés, mert 1841 nem hozott nagy változást a bajai uradalom életébe, ugyanis több évtizede a szentgyörgyi Horváth testvérek, János és József bérelték.

A levéltári iratok alapján nem állapítható meg, hogy hol született Tóth Kálmán, hiszen erre vonatkozó irat nem készült akkoriban, például a korabeli anyakönyvbe sem jegyezték be a szülők pontos lakását házszámmal. Flach Pál a városi összeírások vizsgálatakor azt találta, hogy a Zöldfa utcai uradalmi lakban ebben az időben Nagy Pál egy-egy albérlő családdal lakott, és az albérlők közt a Tóth család nem szerepel. Az összeírásokban az uradalmi tisztek nem szerepelnek, mert például állami adót nem kellett fizetniük, csak abban az esetben tüntetik fel őket – a nemesekhez hasonlóan –, ha háztulajdonuk volt a városban. Tóth Kálmán tehát az uradalmi épületben születhetett annak ellenére, hogy édesapjának háza volt a főtéren. Erre a tényre nem emlékezett Etelka, hiszen azt állította, hogy Tóth György csak az 1840-es nagy bajai tűzvész után vásárolt házat a főtéren. (Az összeírások megerősítik azt a tényt, hogy az 1840-es években Tóth György családjával a főtéri házban, illetve telken lakott.)

Tóth Kálmán nővére, Etelka 1883-ban Drescher Ede polgármester előtt miért a Zöldfa utcai házat nevezte meg? Az emléktábla elhelyezésének éve még egy lehetőséget vet fel, hiszen 1884-ben a Zöldfa utcai házban Perczel Miklós, a szabadságharc hőse, Baranya vármegye főispánja lakott. Etelka visszaemlékezése szerint a kasznár-lak 1840 előtt „hosszú bogárhátú épület volt”. A Bács-Kiskun megyei műemlékjegyzék szerint az 1790-es években épült. A ház eredeti alakjáról 1884-ben, az emléktábla leleplezésekor így emlékeztek: „szerény földszintes épület. Afféle ósdi kuria, jó vastag századokra szülő falakkal, emeletes tetővel és szűk fronttal, melyből mindössze 4-5 ablak néz az utcára. Annál tágasabb kényelmesebb belül s a parknyi kerttel, mely körülveszi, valóságos kis paradicsom.”

A Graiuag Ármin utcai házról lassan kezdtek elfelejtkezni. Először csak az utcát nevezték át, hiszen a szűk kis utca nem volt méltó a költő emlékéhez, s mivel az emléktáblát a Zöldfa utcában helyezték el, az lett az új Tóth Kálmán utca. A Tóth Kálmán-szobor felállításának évében (1894-ben) változtatták meg a Zöldfa utca nevét Tóth Kálmán utcára a Tóth Kálmán-szoborbizottság javaslatára. A szűk kis utcát a közeli térről Bódog utcának keresztelték, később Ördög utcának nevezték az egykori – jobb napokat látott – Patikárius utcát. A századfordulón nemcsak az utca volt szűk, hanem a köztisztaságával is gond volt, a közbeszéd szerint nem jártak erre az utcaseprők.

Nemcsak a későbbi életrajzírók, a korabeli újságok is keverték a két házat. Például a *Budapest* című képes politikai napilap a címloldalán hozta „Tóth Kálmán szülőháza Baján” rézmetszettel a Zöldfa utcai házat, majd ezt írta alá: „A költő szülőháza ma

A ház az emléktábla avatásakor (Magyar Salon, 1884. – Litográfia)

Olay Lajos függetlenségi orsz.[ágygylési] képviselő birtokában van. A Szugovica partot a Bódog-térrel összekötő keskeny utcában fekszik, melyet utóbbi időben Tóth Kálmán utcának neveztek el.”

Az emléktábla felavatására 1884. szeptember 21-én ünnepség keretében került sor.

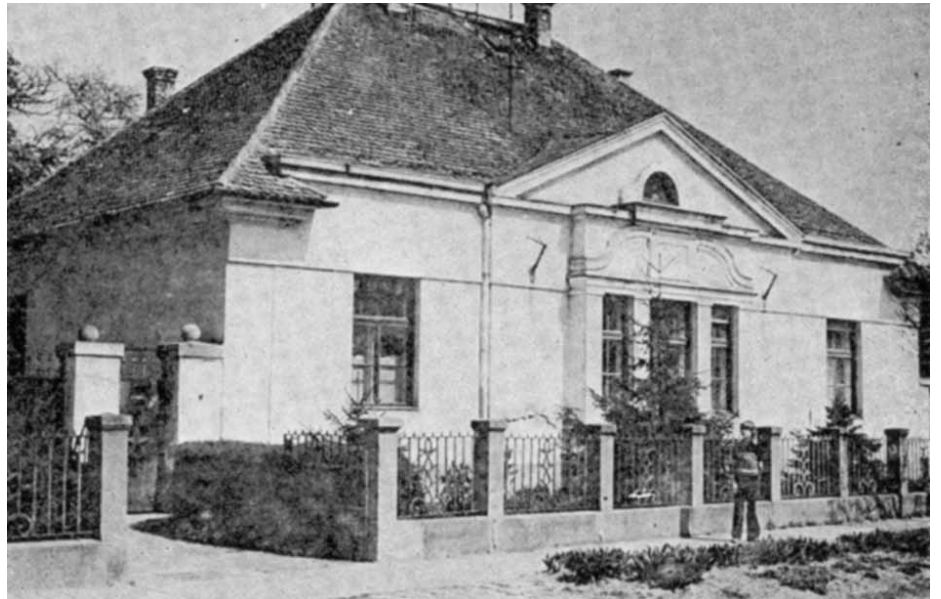
1925-ben felvetődött, hogy a város vásárolja meg az épületet múzeum céljára, mert „az a csendes hely, ahol fekszik az épület kiválóan alkalmas volna őrizni a múlt nevezetesebb emlékeit”, ezáltal megóvnák a jövőnek, és a legméltóbb épületbe kerülhetne a múzeum.

A ház megóvását szolgálta volna az is, ha műemlékké nyilvánítják.

Műemlék-e Tóth Kálmán szülőháza?

Ezt állította ugyanis a Tóth Kálmán (egykor Zöldfa) utcai házról 1928-ban Baja város mérnöki hivatala. A kérdés feltevésére azért került sor, mert a ház új tulajdonosa, dr. Makray László gyógyszerész át akarta alakítani az épület utcai frontját is.

Az átalakítás előtt Nesselroth Bernát bajai fényképész három felvételt készített az utcai frontról. Dr. Knézy Lehel indítványozta az építészeti bizottság ülésén, hogy ne csak fényképfelvételek, hanem festmény is készüljön a házról és udvaráról, mely „tele van ültetve hatalmas nyárfákkal szil és nyírfákkal s amelyek árnyékában annyit sétált a költő, valamint a szobát és a belső frontot is.” Az átalakítató Makray László így nyilatkozott: „Magam is tudom, hogy ennek a háznak speciális értéket kölcsönöz az, hogy éppen itt született a nagy költő és politikus. a helyzet azonban az, hogy az ilyen emlékek felett is eljár az idő s nem vonhatja ki magát a hala-

A szülőház 1979-ben (fotó: G. Gy.)

dás, fejlődés törvénye alól éppen itt a város szívében még az a ház sem, amelyhez Tóth Kálmán gyermekora fűződik. Egyébként is nem a ház a műemlék, hanem a falába illesztett emléktábla, amelyre nagyon fogunk vigyázni az átalakítás során.”

„Tóth Kálmán különben is csak rövid ideig lakott ebben a házban, mert utána Tóth Kálmán atyja a jelenlegi Ziech-féle ház hátsó gr. Zichy uccai frontján vett ki lakást. Még élnek idős bajai urak, akik visszaemlékeznek az ebben az uccában lakó öreg urra: Tóth Kálmán apjára, aki pipával a szájában kiállt a kapuba és nézte a városi élet zajlását.”

A november végi közgyűlés 32 igen szavazattal, egy tartózkodással megszavazta, hogy Makray 0.8 négyszögöl közterületet megvá-

sároljon és beépítsen, valamint a „ház előtt 53 négyszögöl területet kertcsinálási célra igénybevehessen és elzárjon, mert itt alacsony rácskerítéssel előkertet akar teremteni, ami igen stílusos volna és harmonikusan simulna ahhoz az a jelleg, amit szimbólizál”...

A másik házról – mely közben lebontásra került – ma már kevesen tudják, hogy bármi köze volt Tóth Kálmánhoz. A szülőház dicsőségért folytatott versenyt elvesztette. Mégis – ahogy 1884-ben Inczédi László írta – „érdemes arra, hogy az is megjelöltesse az utókor számára. Mert bár a költő nem született is benne, ott töltötte gyermekéveit, ott serdült föl, ott fejlődött azzá, a mi lett: nemzetének és városának büszkesége s dicsősége.”

Fábián Borbála

Egy hiányzó tablókép története

Múlt év december 11-én megjelent a III. Béla Gimnáziumban végzeteknek tablóit tartalmazó könyv. Az 1905-ös tanévben maturáltakkal induló sorozat nem hiánytalan. Nem található meg benne pl. az 1948/49-es oktatási évben végzetek arc képeinek gyűjteménye sem. A kimaradás egy korabeli történelmi esemény következménye.

1948-ban a hatalmat szinte korlátlanul megszerző Rákosi-rezsim megteszi az előkészületeket, hogy leszámoljon utolsó, leg-hatalmasabb ellenfelével. A nemzetnek a kommunista diktatúrával való ellenszegülésében végső erkölcsi támasza Mindszenty bíboros. A hatalom felkészül arra, hogy le-sújtson az ellenállás még érintetlen centrumára, az esztergomi primás-palotára. Bár a

Rajk László által gondosan olajozott erőszakszervezet már sikeresen lebonyolít néhány koncepciót, tartanak attól, hogy a főpap őrizetbe vétele országos felháborodást és tömegmozgalmat válthat ki.

Egy bizonyítéka ennek az a kultuszminisztériumi rendelkezés, melynek kézírásos változatát hajdani tankönyveim között találtam meg. A gimnáziumok igazgatói-hoz leiratban vagy közlönyben érkező szöveg három passzust tartalmazott. A rendelkezést az osztályfőnökök lediktálták a diákoknak, és a közleményt szülőkkel láttamoztatni kellett. Az „állami haza-írást” a karácsonyi szünet kezdete előtt indították útjára. Az intellektus szövegéből egyértelműen kitérni, hogy gaztettre készülő desperádók sunyi előrelátásáról van

szó. A primást ugyanis december 26-án fogják letartóztatni. Idézzük az irat első pontját: „Lelkiismeretlen egyének diákságunkat dolgozó népünk érdekei ellen mozgósítani és különféle demokráciaellenes megnyilvánulásba belevinni igyekeznek. Különösen kitett ennek a veszélynek diákifjúságunk a karácsonyi szünidő alatt, midőn huzamosabb ideig nem áll az iskola közvetlen ellenőrzése alatt. Ezért a karácsonyi szünidő alatt a szülők fokozottabban fordítsanak gondot arra, hogy gyermekeiket minden olyan még vallásosnak álcázott megmozdulástól is tartsák távol, amely lehetőséget nyújt demokráciaellenes agitációra, annál is inkább, mert minden ilyen irányú törekvés kemény megtorlást von maga után.”

A második és harmadik pont a rezsim által kreált Diákszövetség rendezvényeivel kívánja megbarátkoztatni az ifjúságot. A közleményt Szávoy miniszteri tanácsos írta alá. Az első pont sorai között meghúzó-dó, rejtettnek aligha mondható fenyegetés a szülők félelemérzetét kívánta felkelteni. Nyilván bíztak abban, hogy az érett korosztály veszélyérzete kisugárzódik az ifjúságra, és visszatartja őket meggyőződésük manifestálásától. Nos, e várakozást csak szerfelett sovány sikerélmény koronázta.

A szovjet koncepciós perek koreográfiáját Visinszkij – a hírhedt államügyész – már az 1930-as években kidolgozta. Miután a kiszemelt áldozatokat letartóztatta a GPU, és a gyanúsítást közhírré tette a sajtó, a szovjet dolgozók országszerte és fel-tűnő egyöntetűséggel háborodtak fel. Az üzemekből, kolhozokból, szovhozokból, hivatalokból és komszomol-szervezetektől tízezrével áradnak a táviratok. Vasöntők, céklatermesztők és tehénfejő lányok igazságérzete követeli az elvetemültek példás megbüntetését.

Sztálin „legjobb tanítványa”, Rákosi Mátyás ezúttal Magyarországon is megkísérelte a bolsevik minta kopírozását. Az alábbi események megértéséhez figyelembe kell vennünk, hogy minden történelmi folyamat egymásba olvadó fokozatokból tevődik össze. A proletárdiktatúra legkeményebb szorítását 1953 közepén, Sztálin halálakor és Rákosi bukása előtt szenvedte el az ország népe. Ekkor már csontokat átjáró félelem, lélekdermesztő rettegés uralkodik. 1948 végén azonban még él az ellenállás sikerének reménye, az emberek jó része még az erkölcsi tartás belső késztetéséhez igazodik. A következő eseményeket e szempontok alapján érthetjük meg.

A Mindszety-per időszakában történt, hogy osztályunkban az órát egy kis csoport belépése zavarta meg. Csak a falkavezért, egy általános iskolai igazgatót ismertem. Fejléccel, bevezető szöveggel ellátott lapra kívántak aláírásokat gyűjteni. Az előre gyártott szöveg szerint a bíboros népi demokráciaellenes politikája miatt háborodunk fel, és követeljük felelősségre vonását. Az orv akció szándékáról nem értesültünk előzetesen, a meglepetés tökéletes volt. Az órát tartó Schwalm tanár úr kővé meredve ült a katedrán, mi pedig döbbszentben hallgattuk a csikorgó pártzsargonban fogalmazott emberidegen szöveget. A domináns lelki reakció, melyre hat évtized múltán is tisztán emlékszem, az undor volt. Felháborodtunk azon, hogy ilyen gyalázatos iromány hitelesítéséhez kívánják megszerezni aláírásunkat. Le-

küzdhetetlen gátlást éreztem: ilyen aljas cselekedetben nem lehetek bűnrészes. Az akció további menete jelezte, hogy diák-társaim jó része hasonló belső felháborodást élt át.

Az említett iskolaigazgató megindult a padsorok között, aláírásra kínálta a becstelen fogalmazványt. A jobb padsor elején két leány osztálytársam nem tagadta meg manus scriptioját. Nem pillanatnyi rettenet lelki reakciójáról van szó. Mindketten családi háttérük ideológiai nézetét képviselték. A következő percek azonban kétségtelenné tették, hogy a párt hú jancsárjainak nincs okuk a reménykedésre. Osztálytársaim összefont karral dőltek hátra, vagy konok daccal meredtek padjukra, esetleg kézmozdulattal utasították el a kínálást. A pártszolgálatos direktor egyre reménytelenebbül, szinte megvert kutya-ként sompolygott végig a padsorok között. Csupán egy lelket zsákmányolt még. A fiút azonban nem politikai meggyőződése, hanem az egyik aláíró lány iránt érzett bódult diákserelme bírta rá a meggondolatlan cselekedetre. Arról, hogy a többi osztályban hogyan végződött az aláírásgyűjtés, nincsen adatom. A következő, a gimnázium egészére vonatkozó eseménytörténet azonban valószínűsíti, hogy az elvetemült kommandóakció más helyen sem szerzett dúsabb zsákmányt.

A diákifjúság gimnáziumi életrészeinek legdrámaibb perceit egy dilettánsan megrendezett, gonosz szándékú színjáték során szenvedte el. A cselekmény dátuma január eleje és február 8. (a Mindszety per ítélethirdetése) közti időintervallumra tehető. Egy délelőttön úgynevezett „igazgatói hirdető könyv” sietve körbejárt a rendezésével az ifjúságot a tornaterembe vezényelték. A színpad előtti tér egy részét azok a bordó széksorok töltötték ki, melyeket még a hajdan jómódú, igényes bútorokat beszerző ciszterci rendtől örökölt meg a gimnázium. A nyolcadik osztály e padok utolsó soraiban telepedett le. Mi, hatodikosok késve érkeztünk, ezért csupán hátul, a folyosói bejárat és az öltöző ajtajának vonalában kaptunk helyet. Így a fejlemények kibontakozását csak a többi évfolyamok feje felett átpillantva követhettük.

A színpadon kis csoport jelent meg, melynek vezéregyénisége Csontos Magda, egy Budapestről érkezett újságíró volt. Szónoklatának frázisaira – melyen az akkor terjedni kezdő brossúraszöveg stílusa uralkodott – nem emlékszem. A lényegre azonban igen. Megtudtuk a jeles zurnalisztától, hogy minket Mindszety galád hazaárulása toborzott össze népes tiltako-

zó gyülekezetté. Fűt bennünket a felháborodás, lelkünk fazekában zubogva forr az indulat. A párt boszorkánykonyhájában kotyvasztott hazug lózungjait – melyek természetesen hatástalanok maradtak – az ifjúság döbbszentben hallgatta. Most vált nyilvánvalóvá, hogy bennünket egy becstelen színjáték statisztáivá kívánnak lealjasítani. Az esetleges kétely lengé fátylát szétfoszlatták a következő percek. A terem néhány pontjáról nyers és vad kiáltás harsant fel: „Lámpavasra Mindszentyvel! Vesszen Mindszenty!” (A visszaemlékezésekben ez a két változat fordult elő.) Meg kell jegyeznünk, hogy a demonstrálók túcatnyian sem lehettek. A gimnázium ifjúságát mindenkor civilizált, kultúremberhez illő viselkedésre nevelték. Ez az utcai tüntetés eszköztárába illő, alpári hang természetesen a derült égből lecsapó villám hatását keltette. Ekkor következett be az az esemény, mely miatt a nyolcadik osztály nem készítettet tablót.

Székülések felcsapódását hallottuk, siető léptek közeledtek. Mivel az ajtók vonalának mentén mi foglaltunk állást, a távozók soraink között haladtak el. A tornatermet elhagyók: Bácskai Ilona, Dely Kornélia, Kislaki Aranka, Kovács György nyolcadikos, Papp Anna, Weidinger Anna hetedikos, valamint Remetei Alajos ötödikes tanulók voltak. A hatvankét éve megrendezett, méltatlan és aljas szándékú komédia történetének felidézésekor rögzítenünk kell néhány tény. Szinte bizonyos, hogy a kudarcot vallott hangadók beépített emberek lehettek. Csupán egyikükről tételezhetjük fel, hogy családja politikai nézetét képviselte. A többi demonstráló előzetes rábeszélés, puhítás, netán megfélemlítés hatására vállallhatta az agent provocateur megvetésre méltó szerepét. A kísérlet azonban dermedt némaságba, elutasító közönybe fulladt. A diákság valódi véleményét az a hét társunk képviselte, akik felpattantak helyükről és eltávoztak. Önfeláldozó, imponáló kiállással a rendszer retorzióját, esetleg egész életüket megnyomorító veszedelmet idéztek fejükre. A megtorlás nem is késelt sokáig. Az iskola anyakönyvében 1949. február 25-én kelt dátummal olvasható a verdikt. A tankerületi főigazgató mind a hét kivonulót kizárta a III. Béla Gimnáziumból. Önként hagyta el az iskolát Antóny Ilona és Eichardt Sándor. Az emlékezetes napon nincsenek a gimnáziumban, nem részesei az exodusnak. Saját elhatározásukból vállallnak sorsközösséget az üldözöttekkel. (Eichardt Sándort később egy koncepciós perben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélik.

*A III. Béla Gimnázium még hiánytalan létszámú VII. osztálya.
Középen dr. Deáki Sándor; tőle jobbra Bácskai Ilona és mellette Kislaki Aranka*

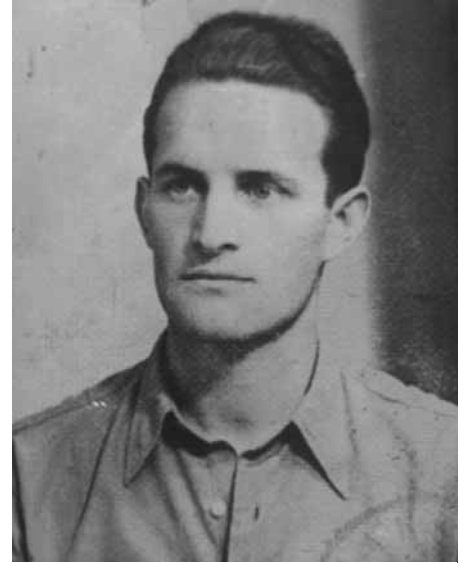
*A hét kicsapott és egy önkéntes csatlakozó. Középen ül Bácskai Ilona. Körülötte balról indulva: Dely Kornélia, Weidinger Anna, Antóny Ilona, Papp Anna és Kislaki Aranka.
Fölöttük balról Remetei Alajos, jobbról Kovács György*

1956-ban disszidál.) A bejegyzés szerint egyesek szülői akaratból maradtak ki. Közülük ketten bizonyosan nem politikai üldözöttek. Farkas Tibor az Egyesült Államokba távozott, Munka Iván pedig tüdőfertőzés miatt szakította meg tanulmányait. A vaskúti pedagógus familia gyermeke hónapokat tölt kórházban, illetve a mátrafüredi szanatóriumban. Két év múlva tér vissza, osztálytársam lesz, arcképe és neve az 1951-es tablón megtalálható.

A politikai erőszak durva betörése – mely még a tizedelésnél is jobban megcsonkította a nyolcadik osztályt – a diákokban felébresztette a passzív ellenállást.

Ragaszkodtak ahhoz, hogy a tablón megjelenjen azoknak a ciszterci tanároknak az arca is, akik hét éven át oktatták őket. Mivel ezt a lehetőséget megtagadták, nem készítették el a nyolc évnyi stúdium résztvevőinek tradicionális emlékképét.

Az események rekonstruálásához elsősorban dr. Wilde Rudolfné Bácskai Ilona, valamint Kislaki Aranka adatait használtam fel. Osztálytársaim, illetve iskolatársaim közül hatot kerestem meg, hogy emlékeink összeegyeztetésével a történetek felidézése a lehető leghitelesebbé váljon. Az időtávlat azonban hatalmas. Az emlékezet ellenőrizhetetlen önműködése szelektál-

Az iskolát szolidaritásból elhagyó Eichardt Sándor, aki a csoportképről lemaradt

Bácskai Ilona

hatja a tényeket. Írásbeli adat kevés maradt fenn, és értelmezésük több esetben csak a valószínűsítés szintjén marad. Így az esemény leírásánál főként az egybehangzó visszaemlékezéseket és tárgy bizonyítékokat vettem figyelembe.

Kétségtelen, hogy az 1949-es, tendenciózusan megrendezett „tömegdemonstráció” meghiúsult. A néhány megtévedt vagy megfélemlített gyenge jellem elszigetelt akciója beleveszett a megdőbbséget és riadt, ám ellenségesen hallgató tömeg némaságába. Bár mozdulatlanágba dermedtek, véleményüket, politikai ítéletüket az a hét kemény karakterű diáktársuk fejezte ki, akik távoztak. Erkölcsi tartásuk, jellemzilárdságuk érdemesíti őket arra, hogy hat évtized múltán megemlékezzünk tiszteletre méltó, bátor tettükről.

Dr. Dániel József

Búcsú Külley Leától

Lapunk egykori, sokak által kedvelt szerzője, Külley Lea 2010. december 28-án, életének 91. évében örökre eltávozott. 1992-től (zömükben 1996-1999 között) közel ötven cikket, visszaemlékezést közölt a *Bajai Honpolgárban*. Az irodalomkedvelő közönség már korábbról ismerte őt. A Babits Kiadónál 1990-ben megjelent „...*lengve int búcsút a kert...*” című könyvét nagy érdeklődéssel olvasták a bajaiak. A hátlapon közölt bemutatkozásában többek közt ez áll: „Baján születtem, a termékeny bácskai anyaföldön, húsvét hajnalán. A csillagok az emberek szeretetének, a mindig újrakezedsnek és az életörömmek képességével engedtek utamra. Első verseimet hétévesen elemista irkába írtam, első novellám tizenhét éves koromban jelent meg. Aztán még néhány – majd jött a bomba, a beomlott falak, szétrobbant életformánk, az éhezés, a kisfiam kalapból csinált cipője, a dzsenti-lateiner közeposztálynak szívós elnyomása és az annál is szívósabb küzdelem a létért.” Hetvenéves volt, amikor könyve megjelent.

A címül választott Babits-idézet alapján (és ismerve a költő bajai emlékeiből is táplálkozó műveit) az olvasók arra számíthattak, hogy a könyvben Babits Mihály 1905-06-ban Baján töltött tíz hónapjának történetét követhetik nyomon. De nem ez volt az írói cél, és ezt a szerző már első szavaival nyilvánvalóvá tette: „A századelőről mesélek. Kisvárosokról a boldog Monarchiában és az Öreg Házról. Így hívtuk, tisztelettel, megszemélyesítve. Elmondom, milyenek voltak a *Hatholdas rózsakert* és a *Tímár Virgil fia* regényhősei a maguk igazi valójában, és megkíséreltem megidézni a Kor lelkét.” A saját emlékeit írta meg a pályakezdő tanárnak is otthont adó, a Petőfi Sándor és a Szarvas Gábor utca sarkán álló Öreg Házról, annak gazdáiról, anyai nagyszüleiről, keresztanyjáról, Irénről, a szőke Gizikéről, és a családtagoktól hallottakon kívül személyes élményei irányították a ciszterci paptanárok alakjának felidézésében. Posta Lajos és Szuper Ilonka leányának, az 1920-ban született Leának első maradandó benyomásai környezetéről két évtizeddel későbbiek ugyan annál, „hogy a kistanárur ott járt”, de – mint megjegyzi – „az emlékek mégis hitelesek, mert azelőtt nem éltek olyan gyorsan az emberek.” Leírásaiban érzékletes képekkel egészül ki a 20. század elejének Babits által is megfestett *gádorosi*, azaz bajai miliője, és ügyes

kézzel korigálja, igazítja a valósághoz az író számára csak prototípusként szolgáló személyek portréját. Részletesen beszámol nagyapja, nagyloki Kováts-Szuper Mihály nyugalmazott huszár kapitány és nagyanyja, Ujhelyi Ilona felmenőiről, rokonairól, közben pedig egy-egy pillanat-képben bemutatja az albrétletét éppen elfoglaló ifjú tanárt is. Emléktár, családtörténet és Babits-arckép tehát a könyv, és mindhárom vonatkozásban kitűnő. Az eltérő elemeket bravúrosan pántolja össze az írói tehetség.

Külley Lea a későbbiekben is mindig az emlékeiről írt, fordulatosan, érdekesen, kitűnő stílusban. Bár óvodás korában elkerült szülővárosából, emlékeinek legjava ide kötötte, és lélekben sohasem tudott innen elszakadni. „Ősszel már mindig feljöttünk Budára. A szépséges nyarakat otthon töltöttük az Öreg Házban, de apánkat kinevezték a Magyar Királyi Kamarához tanácstikárnak” – írja egy helyen, és a több mint hét évtizeddel később megfogalmazott mondatban is érződik az egykori kislány csalódottsága és visszavágyódása. Ugyanez másutt: „Még ki se csöngettek az évszázó vizsgáról a Szalag utcai elemiben, gondolatban már otthon voltam, Baján.”

Az otthon mindvégig Baja maradt, ahol a sokféle náció és a különböző rendű, rangú emberek egymást tisztelő, megbecsülő békességben éltek. Lehet, hogy a képet a gyermekkori környezetet felidéző nosztalgia festette ilyen idillivé, de igaz az is, hogy egy sötétebb, zordabb világ élményeit később kellett megélnie Leának.

A *Bajai Honpolgárban* közölt írásaiból két sorozatra hívom fel a figyelmet. Az egyik *A fű mindig újra sarjad*. Kilenc része 1997. július és 1998. május között jelent meg *Eszmék*, illetve *Valóság*, olykor *Eszmék és valóság* alcímmel. 1933-tól, édesanyja halálától a gimnáziumi érettségig, 1938-ig terjedő időről mesél a folytatásokban. Az Angolkisasszonyoknál eltöltött diákevek sok-sok kedves, mulatságos történetét idézi fel, de fenyegető háttérként ott van már Hitler megjelenése, Dolfuss osztrák kancellár meggyilkolása is. Egy jellemző epizód. Amikor az egyik kislány arra kéri osztályfőnöküket, Soror Királyt, hogy mondjon valamit Hitlerről, hiszen annyit hallani róla, a válasz ennyi: „Kérem, hogy ezek között a falak között ezt a nevet többé senki se ejtse ki!” Amikor a világ még gyanútlan volt, fűzi hozzá az emlékező, „a kicsi, törékeny apáca

már tudta, hogy az eszmék gyilkos tettekbe torkollanak.” A sorozatcím értelmét a befejező részben világítja meg. Amikor a Hajós Egylet Duna-parti csónaktelepén szomorúan nézegeti a lovak patájától, kocsikerekétől felszaggatott gyepet, a csónakház öre, egy idős parasztember ezt mondja életre szóló tanulásként a kamaszlánynak: „Sajnálja kisasszony a földet? Jó szíve van a kisasszonynak. De a fű mindig újra sarjad. Amint mi is felgyenesedünk.”

A szintén kilenc részből álló másik sorozat (1998. június – 1999. április) címe: *El-süllyedt évek*. 1944-1945 eseményeiről van benne szó. Az első rész örömteli mozzanata, hogy 1944. július 21-én a bajai kórházban megszüli kisfiát. De itt is van egy ellenpont, ugyanekkor végzik ki Németországban gróf Stauffenberg ezredest, aki az előző napon sikertelen merényletet hajtott végre Hitler ellen. A következő napokban tapasztalatot szerez arról, hogyan működik a zsidóellenes hisztéria, később megéli Budapest bombázását, s azt is, hogyan alakulnak át szerény kisemberek undorítóan pökhendi nyilasokká. November elején repülőtszít férjét követve, a front elől menekülve kisfiával nyugat felé indul, és sok viszontagság után *displaced person* lesz, egy időre hontalan menekültté válik.

A *Bajai Honpolgárban* közreadott írásai közül az utolsó 2004. januárban jelent meg. *Az a tél* óvodás kori emléket idéz fel. Bátyja skarlátos lesz, s hogy őt óvják a fertőzéstől, Bajára viszik. „Ez volt életemben a legutolsó tél, amit otthon, Baján, az Öreg Házban töltöttem.” Írása pedig az utolsó leltár itteni szereteteiről és a gyermekkorról.

Külley Lea írónak született. Sorsa sokáig nem engedte, hogy élete e szerint az elhivatottság szerint alakuljon, de amikor végre nyilvánosság elé lépett, előzmények nélkül is érett íróként jelent meg. Akkor kezdett folyamatos munkába, élete alkotásán, amikor a mentális hanyatlás már sokakat visszavonulásra készített. Mi, a *Bajai Honpolgár* szerkesztői ráérezve vártuk küldeményeit. Csodáltuk szellemének, íráskészségének frissességét és elapadhatatlannak tűnő mesélőkedvét. Amikor most fájdalommal tudomásul kell vennünk, hogy az elmúlás belénk kódolt parancsa elszólitotta őt, megnyugvást találunk abban, hogy velünk marad az érték, amit íróként teremtett.

Bálint László

„Ha köddé válnak a régi hangok...” A rockvilág nagy halottai az elmúlt évben

A rockzene viszonylag fiatal irányzat, így amikor a 70-es, 80-as években egy-egy zenész haláláról értesültünk, akkor annak szinte mindig a túlhajszolt rock 'n' roll életforma, kábítószer-túladagolás, netán szerencsétlen baleset volt az oka. Mára azonban az első, pályájukat még a hatvanas-hetvenes években kezdő nagy rockzenészek is elértek abba az életkorba, hogy egyre többen közülük akkor is itthagyják ezt a földi világot, ha a „rock 'n' roll démonok” kísértésének életük nagy részében ellen is tudtak állni. Az elmúlt egy évben több olyan zenésszel is szegényebb lett a rockuniverzum, akik újabb nemezedék bálványai, fő inspirációi voltak, és akiknek hatására ezek fogtak hangszert a kezükbe. Összeállításunkban néhány, a közelmúltban elhunyt legendás zenész karrierjére tekintünk vissza.

„A metal hangja”

A 2010. május 16-án elhunyt Ronnie James Diót (eredeti neve: Ronald Padovana) nemes egyszerűséggel csak „a metal hangjának” titulálták tisztelői és rajongói, akit óriási orgánuma méltóvá tett a művésznevében is viselt „isteni” jelzőre. Az olasz bevándorlók gyermekeként már Amerikában született Dio fiatal éveiben trombitált, de basszusgítáron, gitáron és billentyűs hangszereken is játszott. A manótermetű énekes aránylag későn, már jóval 30 éves korán túl került igazán a reflektorfénybe, amikor 1975-ben a Deep Purple-t elhagyó angol gitáros, Ritchie Blackmore őt hívta meg Rainbow néven alapított új csapatába énekesnek. (A dalnok előző bandája, az Elf a Purple előzenekara volt annak amerikai turnéján.) A ma már legendaként említett csapat tagjaként Dio három stúdiólemezen (*Ritchie Blackmore's Rainbow* 1975, *Rainbow Rising* 1976, *Long Live Rock 'n' Roll* 1978) és egy mára szintén etalonként emlegetett koncertlemezen (*Rainbow On Stage* 1977) szerepelt. Ebben a csapatban nemcsak varázslós megjelenésével és hatalmas hangjával hívta fel magára a figyelmet, hanem akkoriban még újszerűnek számító misztikus-történelmi-fantasy dalszövegeivel (*Catch the Rainbow*, *Stargazer*, *Man on the Silver Mountain*, *Lady of the Lake*) és nagyszerű frontemberi kvalitásaival is. Bár korábban sosem játszott ilyen népszerű bandában, hihetetlenül tudott bánni a közönséggel, miközben a rajongókkal példás kapcsolatot ápolt. Kiderült az is, hogy Dio

képes a legszebb lírai pillanatok, de az agresszív érzelmek tolmácsolására is. Amikor azonban a nyughatatlan gitáros-főnök az amerikai piac meghódítása érdekében a csapat zenéjét az ottani ízlésnek megfelelően akarta átalakítani, Dio kilépett a bandából, mert a tervezett „csajozós” szövegvilággal nem tudott azonosulni. A csapat néhány évig nélküle is működött tovább, ám az utókor legértékesebb albumaiknak a vele készült anyagokat tartja, több dalukat maga Dio is játszotta újabb bandáival. A Rainbow jelentőségét elsősorban az mutatja, hogy az utóbbi években megjelentetett, több mint 30 évvel ezelőtt készült koncertfelvételeiket ma is vásárolja a közönség, legjobb dalaikat több fiatal banda tartja műsorán, míg mások első számú hatásuknak tekintik a jobb sorsra érdemes csapatot.

Dio pályája azonban ezután is felfelé ívelt, hiszen kis szünet után csatlakozott ahhoz a Black Sabbath-hoz, amelyet karizmatikus, ámde annál kezelhetlenebb énekesnek, Ozzy Osbourne-nak a távozása után mindenki leírt már. Dio érkezése, szöveg- és zenei világa viszont teljesen új lendületet adott a csapatnak, és Tony Iommi gitáros minden addiginál érettebb anyagot írt a gárda *Heaven and Hell* (1980) címmel kiadott lemezére, amelyet – a Rainbow első három albumával együtt – a heavy metal stílus alapművei között emlegetnek. Dióval a banda újra hihetetlen népszerű lett, s bár voltak, akik még mindig a limitált hangterjedelmű, extrovertált magatartású Osbourne-t sírták vissza, új rajongókat is szerzett magának. A Sabbath-tal Dio még egy stúdió- és élő albumot készített (*Mob Rules* 1981, *Live Evil*

1983), ám ezek egyrészt nem értek az első munka nyomába, másrészt a koncertalbum keverése közben megromlott a viszony a csapattagok között, ami az énekes távozásával végződött. Azt azonban valószínűleg mindannyian érezték, hogy együtt maradandót hoztak létre, mert a Sabbath később is főként a Dióval megteremtett irányvonalon haladva ért el sikereket, míg Dio több Black Sabbath-dalt új bandájával is műsoron tartott. Később még kétszer is visszatért a csapatba; 1992-ben a *Dehumanizer* lemezt énekelte fel (aztán megint távozott), míg 2006-ban a jogi problémák miatt Heaven And Hell néven teremtették újjá a bandát; ebből az együttműködésből egy jó, de nem kiemelkedő stúdióanyag (*The Devil You Know*) született.

A köztes időszakban Dio saját neve alatt hozott létre egy csapatot, amelyben tapasztalt veteránokat és fiatal titánokat egyaránt maga mellé gyűjtött. A Dio zenekar 1983 és 2004 között összesen 11 teljes albumot jelentetett meg, amelyek között akadtak egészen kiemelkedő alkotások (*Holy Diver* 1983, *The Last In Line* 1984) és feledhető pillanatok is. Dio a nyolcvanas évek közepén volt népszerűsége csúcspontján, amikor a *Sacred Heart* (1985) album idején a legnagyobb fesztiválokon főzenekarként is játszhatott, és az aprócska énekes a dalok szövegvilágához igazodva hatalmas sárkányokkal, óriáspókokkal küzdött meg a színpadi show részeként. A banda a 90-es években kiadott új anyagain ugyan helyenként a megfáradás jeleit mutatta, Ronnie James Dio színpadi teljesítményén és hangján azonban nem sokat koptatott az idő.

Ronnie James Dio színpadon a Black Sabbath tagjaként

Kezdeményezője volt az afrikai éhezők megsegítésére 1985-ben létrejött Hear 'n Aid projektnek, amelynek során az akkori hard rock és heavy metal mezőny legjobbjai játszották a Dio által írt *Stars* című szerzeményt. Pályafutása alatt több más zenekar lemezein is vendégszerepelt (*Dog Eat Dog*, *Queen-sryche*, *Girlschool*), sőt a kultikus *Tenacious D (A kövér rockerek)* című filmben is feltűnt egy mellékszerep erejéig. Ő honosította meg a színpadon az ún. „ördögvilla” kézmozdulatot (kisujj és a mutatóujj együttes felemelése), amely miatt – teljesen alaptalanul – egy amerikai kisegyház sátánizmussal vádolta meg. Életében számos elismerést kapott, sőt több tisztelgésalbum is készült a tiszteletére, amelyekkel a fiatalabb zenésztársak saját dalainak újszerű feldolgozásával méltatták a 60 fölött is hiperaktív mestert.

Néhány fiatalkori ballépést leszámítva Dióról soha nem keltek szárnyra önpusztításáról szóló pletykák, a rocksztároktól kimondottan szokatlan visszafogott életet élt, nagyon vigyázott a hangjára. 2009 novemberében azonban – miközben a Heaven And Hell-lel turnéra készült – gyomorrákot diagnosztizáltak nála. Azonnal hozzáfogtak a kezeléshez, és 2010 elején már javuló egészségi állapotáról írtak a honlapján, sőt már nyári fesztiválfellépéseket is lekötöttek. Az öröm azonban korainak bizonyult; a kór erősebbnek bizonyult nála. Ronnie James Dio egy houstoni kórházban halt meg, 68 évet élt. A megdöbbent rocktársadalom egyik legnagyobb bálványát veszítette el vele; emlékére a tavalyi év folyamán több helyütt is emlékkoncertet adtak, a bulgáriai Kavarnában pedig szobrot állítottak neki. Özvegye (egyben menedzsere), Wendy Dio alapítványt hozott létre a rákkutatás céljaira; az újabb kiadványokból származó bevételek már ezt gyarapítják.

E sorok írója élőben egyetlen alkalommal, 1997-ben lehetett szemtanúja Dio színpadi teljesítményének; s bár csapata akkoriban épp pályafutásának egy viszonylag sikertelenebb időszakát élte, az élmény hatásától sokáig így sem tudott szabadulni. Legnagyobb dalai bizonyosan túléltek őt.

2010-ben veszítettük el a Type O Negative énekes-frontemberét, Peter Steele-t (eredeti neve Petrus Ratajczyk), a svájci Gotthard egyéni hangú dalmokát, Steve Lee-t; már 2011-ben az 1980-as évek közepén népszerű party hard rock csapatának, a Y&T-nek a basszusgitárosa, Phil Kennemore szerepelt a gyász hírekben. Az elmúlt napokban pedig egy újabb korszakalkotó egyéniség távozott az élők sorából, akivel egy nagy generáció újabb tagja erősíti a mennyei zenekart.

Az ír gitáros

Február elején Gary Moore halálhíre sokkolta a rockzene világát. Az ír származású gitáros-énekes február 6-án hunyt el egy spanyolországi szállodában, valószínűleg szívroham következtében. Halálával minden idők egyik legnagyobb rock- és bluesgitárosát gyászoljuk, akinek a kezében talán a legszebben tudott megszólalni a Gibson Les Paul hangszer.

A Belfastból származó fiatalember 1969-ben Dublinba költözött, ahol össze találkozott a fekete bőrű ír Phil Lynott basszusgitáros/énekesével, akivel utánozhatatlan szerzőpárost alkottak – később különböző bandákban számos sikert értek meg együtt. Első közös zenekaruk a Skid Row névre hallgatott (nem azonos a hasonló nevű, a 90-es években sikeres amerikai együttesel), bár Lynott innen néhány hónap után távozott, hogy megalapítsa legendás zenekarát, a Thin Lizzy-t. A továbbiakban trióban működő Skid Row afféle kísérletezős, jazz-, blues- és boogie-elemekkel átszőtt pszichedelikus rockot játszott – minden bizonnyal drogok hatása alatt. Az eredetileg balkezes Moore jobbkezes technikával szólaltatta meg hangszerét, amellyel már ekkor képes volt hegedűszerű hangzást produkálni, és gyorsaságával is lenyűgözte hallgatóit.

Phil Lynott-tal azonban többször is keresztezte egymást az útjuk. 1974-ben rövid időre Moore is csatlakozik az éppen első nagy sikereit arató Thin Lizzy-hez, de az ott nagyüzemi mértékben folyó ivászatot és önrombolást hamar megsínylette. „Egészségügyi okokból” ki kellett lépnie, és egész életformáját újra kellett gondolnia. A barátság azonban nem szakadt meg; Moore első igazi nagy slágere a közösen írt és eredetileg Lynott által énekelt *Parisienne Walkways* című dal volt, de 1979-ben egy rendkívül jól sikerült lemez (*Black Rose - A Rock Legend*) erejéig újra belépett a Thin Lizzy-be, bár sokáig nem volt maradása.

Az 1985-ben közösen megírt *Out in the Fields* című, háborúellenes témájú szerzemény volt a legnagyobb közös sikerük, de egyben Lynott hatyúdala is; a nagyszerű zenész, ám a gyertyát két végén égető Lynott 1986-ban kábítószer-túladagolásban meghalt.

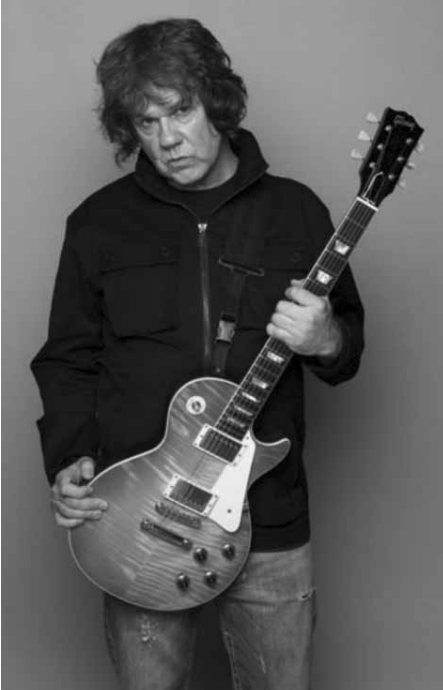
Gary Moore a 70-es években számos bandában megfordult (G-Force, Colosseum II,

Gary Moore Band, Greg Lake Band) és sok nagynevű zenésszel játszott együtt. Igazi nagy sikereit azonban onnan számíthatjuk, amikor a 80-as évek elején szólópályára lépett, és új, kipróbált társakból álló csapatában már az énekesi feladatokat is átvette. Első igazán nagy sikerét az 1983-ban megjelent *Victims of the Future* című albumával aratta, elsősorban a lírai *Empty Rooms* című dalának köszönhetően. Következő albumaival népszerűsége tovább növekedett, és lassan a hard rock világ egyik legjobb gitárosává emelkedett. Legnagyobb hatású anyaga az 1987-ben kiadott, Lynott emlékének szentelt *Wild Frontier* című lemez volt, amelyen minden addiginál jobban előtérbe kerülnek Moore ír-kelta népzenei gyökerei, főképp az olyan legendás dalokban, mint az *Over the Hills and Far Away*, a *Johnny Boy* vagy épp a teljes egészében instrumentális *The Loner*. Az *Over the Hills...* kezdő riffje a valaha volt legismertebb dalkezdések egyike, több rockmúsor főcímeneként is szolgált. (Sok évvel később a finn Nightwish is feldolgozta női énekkel.) Következő lemezén is ezt a vonalat folytatta, de az *After the War* (1989) színvonalában elmarad elődjétől, pedig több hírneves zenész (Cozy Powell, egy dalban Ozzy Osbourne) is szerepelt rajta.

1990 végén viszont némileg váratlanul egy tisztán blues lemezzel jelentkezett, és a *Still Got the Blues* egyik legnagyobb sikere lett, főképp a szédületes szólóval megáldott címadó és a blues legenda Albert Kinggel közösen írt és előadott *Oh Pretty Woman* című dal. A nagy siker után Moore továbbra is ezt a blues vonalat folytatta újabb lemezein, amelyek közül főképp az *After Hours* (1992) számított a legsikeresebbnek. A 90-es évek közepén két ifjúkori bálványával, a Cream egykori tagjaival, Jack Bruce-szal és Ginger Bakerrel készített egy albumot BBM néven, ám összességében elmondható, Moore a jelentősen megváltozott zenei környezetben nem na-

Gary Moore szólózás közben

Gary Moore a 2000-es években

gyon találta a helyét. A zenei stílusokat (blues, újhullám, pop, rock) merészen keverő, kísérletezős lemezei nem arattak iga-

zán komoly sikereket, egyszerűen hiányoznak róluk az emlékezetes dalok. A 2000-es évtizedben aztán Moore albumain – amelyekben már basszusgitáron is játszott – visszatért a blueshoz (rockos múltját lezártak tekintette), bár koncertjein a legnagyobb ovációt továbbra is régi dalaival aratta. Hiába szeretett volna a blues társadalomban is hasonló elismerést elérni, mint a hard rockban, a szakma nagy része továbbra is a rocklegendát látta benne. A 2000-es években már több egészségügyi problémával is küszködött (ínhüvelygyulladás), és a korábbiakhoz képest fellépései is megritkultak, bár azokról elismerő kritikákat kapott. 2005-ben még fellépett a Phil Lynott szobrának avatása alkalmából összeállító Thin Lizzyvel, de egy ír folk csapattal is közös munkát tervezett.

Az elmúlt években azt nyilatkozta, hogy már csaknem kész egy blues lemeze, aztán pedig a *Wild Frontier* stílusában készülő kelta rock anyagot szeretett volna kiadni. Ezekből a tervekől azonban már nem lett semmi. Az 58 éves Gary Moore-t a spanyolországi Estepona egy szállodai szobájában találták halva február elején. Néhány

brit bulvárlap nála is a „klasszikus zenészháláról” vélt tudni, ám az első vizsgálatok ezt nem erősítették meg: az egykor hírhedten nagyívó Moore valószínűleg szívrohamban halt meg, megerősítve egyik régi dala klasszikussá érett sorát: „...death is just a heartbeat away...”

Aki csak egyszer is hallotta sírni Gary Moore kezében az elektromos gitárt, és a legendás „bárdista” dalain nőtt fel, az pontosan tudja, micsoda veszteség is érte a világot. Aki látta Ronnie James Diót élőben, aki az operás hang varázsától nem tudott szabadulni, az sejti, hogy olyan ür keletkezett a távozásával, amelyet aligha képes bárki is pótolni. A „túlélő” rajongók legfeljebb azzal vigasztalódhatnak, hogy a régi lemezekon rögzített dalokat újra elő lehet venni, mert semmit sem vesztek értékükből. Valamennyi elhunyt legendára emlékeztessenek egy magyar követőjük sorai: „Ha köddé válnak a régi arcok, / Tűnnek a régi lányok, / S a régi klub bezár: / Hangom szalagba zárva vár... / Sodor a szabad szél, / A gyertya mindkét vége ég, / De az emlék tovább él / Örökre elkísér...”

Dr. Mayer János

Esnagy József versei

A költő 2011. januárban

Gábor Andor-jutalomdíjban részesült

Lehetetlen

Lehetetlen való világunkra figyelni mindig. Kell az álom is. Valami tündöklő lebegés a gondatlanság apró szigetén. A csend tovatűnő perceit végigtapogatva figyelni az idő lassú változását. A kertek alatti fűre heveredve megszabadulni mindennapi nyűgeinktől, bajainktól, elfelejtkezve ifjúkorunk túlzásairól, hogy higgyünk végre a szerelem éltető tüzeiben, a szívbe touló szeretet boldog pillanataiban, amikor eldadogjuk asszonyainknak beteljesületlen álmainkat e kozmikus méretű magányban. Lehetetlen mindennap való világunkra figyelni hétköznapijaink sírgödrébe visszatérve, könnyeinket letörölve-eltakarva, ha nem álmodunk néha-néha békés tengerekről, és csillagokkal teletűzdelt forró éjszakákról.

Mint száradó zokni a forró alkonyatban

Mint két fáradt galambét, az esti fény beragyogja sápadt arcunkat, ahogy meggörbült derekunkat kiegyenesítjük munka után és pihenve lebegünk, mint száradó zokni a forró alkonyatban, kissé lucskosan, hallgatagon. Ma ismét magunk mögött hagytuk szótlan perceinket. Nem mondtuk, hogy pillekönnyű a szél, és azt sem, hogy nehéz a tomboló vihar, ha jön a sodrott levelű őszi éj, hogy beterítse soha meg nem valósult álmainkat sötét köpenyével, mert őszintén örülünk mindennap a felkelő Napnak, pedig már csak csapkodunk képzeletbeli szárnyainkkal, mint késő őszi lepkék tűnő virágokat keresve, hogy örömeink virággporát széthinthessük gyerekeink otthona előtt. – Negyvenöt év tüskésbokrai előtt, mint fáradt galambok az őszi szélben, még ma is hisszük, sohasem jön el a tél.

A költő magánya

Bemocskolódott fényrongyait hullajtja rám a részeg alkony. Nehéz teherrel a vállamon ballagok. Pereg az idő, hallom.

A csöndnek, mintha teste volna, kövér. Mályvavirággal telten fénylik a pókfonál. Hallgat a fészken ülő madár. Meg se rebben.

Fény zuhan, mint vaku, ha villan, és fölragyog a messzi távol. Kiles a felhő mögül a Hold a bambuló nagy-nagy éjszakából

Útra kelve fut, zörög a kóró. Lebeg, kering az éji lepke. Mint denevérszárny, ha szétterül, földre hull az ég halotti leple.

A csöndbe, mint zászló közepén a lyuk, virít a Hold a néma tájra, s mint egy tűnő fénysugár, belevész az űri szakadékba.

Tátongó seb a mélység. Sötét foltja varas, elhamvadt máglya. Világtalan az éj, s kietlen, akár a zord férfiszív magánya.

MÉSZÁROS
AZ ELSŐ FÜGGETLEN
HADÜGYMESTER
HAMVAINAK VÉGSŐ NYUGVÁNYA
BAJA, 1991.

LÁSZLÓ LÁSZLÓ
AZ ELŐZŐ MAGYAR KORMÁNY
MINISZTERE
HONPOLGÁROMRA HELYEZÉSE
MÁRCIUS 15.

Non omnis moriar
In memoriam Schmidt Antal

III. Az alkotómunka termékeny éve

„Nem hal mindenem itt, jobb felem elkerül Charont és Acheront...” (Horatius)

Az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság az 1967-ben munkába lépő fiatalember kémiai ismereteit kívánja hasznosítani. A laboratórium ekkoriban főként a vizek kémiai összetételére fordítja figyelmét. A pályakezdő vegyész a szegedi egyetemen alapos szakmai tudással fegyverkezett fel. A néhány tucat vízben oldott anyag minőségi és mennyiségi kimutatása számára könnyű rutinfeladat. Igaz, hogy a felszerelésből még hiányoznak azok az okos automata műszerek, melyek az analízis munkáját megkönnyítik. Ennek ellenére az elemzés finom műveletét a jól begyakorolt, emberi kapcsolatokat tekintve is baráttan összehangolt kis csapat kiváló szakmai színvonalon végzi. Valószínű, Toncsiban ekkor még nem tudatos a készítés, hogy önmegvalósítását másik szakmája területén kell keresnie. Természetesen a később már elkötelezetten és eredményesen kutató algológusban a kémikusi véna sem apad el.

Mikor 1999-ben egy győri munkatársakból álló csoporttal Donaueschingenben jár, kétirányú impressziókat gyűjt. Kultúrhistorikus érdeklődéssel böngész a Duna-forrás csarnokának tábláit. A lokálpatrióta öntudat – talán nem is teljesen autentikusan – Tiberius császártól származtatja a „Donauquelle” névadó forrásként való elismertetését. (Az idők folyamán ugyanis mind Furtwangen városka lakói, mind az Inn forrásvidékének honosai megpróbálták elvitatni a Donautól a keresztzülői jogot. A privilégiumot az előbbiektől Breg patakocskájuk számára kívánták megszerezni.) Toncsiban éber a természettudományos érdeklődés is, és liternyi vizet merít a tiszta ősforrásból. Hazatérve lelkiismeretesen megelemez a mintát, és a paramétereket összehasonlítja a mohácsi szelvény azonos időben mért adataival. Tudóshoz illő szerénységgel írja le, hogy két pillanatfelvétel összevetéséből még nem szabad messzemenő következtetést levonni. Azt azért konstatálja, miként javítja az öreg folyam vizének minőségét a kegyes természet, és miként rontja az ember.

1972-től a vízkémiai laboratóriumot Toncsi vezeti. E tisztségtől később megváltik, azonban a körülmények kényszere miatt újra vállalnia kell. Kétségtelen, hogy a vezető szerep betöltését soha nem ambicionálja. A hivatali rang negligációjának il-

A Duna forrásvidékénél

lusztrálására mutassunk be egy pillanatfelvételt 1975 nyaráról. Toncsi csoportja új munkatárssal bővül. Csilics Mária a veszprémi vegyipari egyetemről érkezik. Az osztályt, melyhez a vízkémiai laboratórium tartozik, Simor József vezeti. Jó vegyész, munkatársai becsülik, és ad a formák illő tiszteletben tartására. Marika is tudja, mi a mód, elegánsan kicsípve, kiskosztümben érkezik. Valamelyest várakozniuk kell, mert

az alvezér az akadémiai öt percnyi késéssel érkezik. Reprodukáljuk a szertartásos környezetbe való berobbanását. Szerelése: saru, rövidnadrág, keresztben csíkos póló, napszemüveg. Bemutakozása: „Én vagyok a Schmidt Antal. Most én vagyok a laborvezető, mert nincs más. Ha akarsz, tegezhetsz!” A formaságok lekezeléséből hiba lenne arra következtetni, hogy Toncsi a szakmai nívó megkövetelésében nem volt

Vízmintavétel

igényes főnök. Nagyon jól ismerte a terepet, a vizsgálatok területét. A mintavételt sokszor ellenőrizte, hogy az analízis eredményét az eljárás szakszerűtlenségéből adódó hiba ne torzíthassa el. Kollégáinak egyöntetű véleménye, hogy Toncsit higdadt, derűs nyugalomból semmi nem bilenthetette ki. Amennyibe beosztottjai bakiztak, leültette a delikvenst, és türelmesen elmagyarázta, mi volt a hiba, mi ennek a következménye, mire vigyázzon a következő alkalommal.

Nem borította fel lelki békéjét főnökei bakafántoskodása sem. Jellemző esetről számol be Kvalláné (Csilics Mária). Egy ízben halpusztulásról érkezik bejelentés, méghozzá igen alkalmatlan időben. Az osztály aznap este történetesen halvacsorát rendez. Első a sürgető kötelesség; Toncsi tehát kiszáll csoportjával a helyszínre. Munkájukat elvégezve a lakoma vége felé térnek vissza. Az osztályvezető érdeklődik az eredményről, azonban úgy véli, egy fontos paramétert figyelmen kívül hagytak. Felforjtan Simor Jóska: „Akkor, uram, felesleges volt, hogy kimenjél! Nem ér semmit ez az mintavétel, ezt meg kell ismételní!” Toncsi: „Jó, akkor eszem egy tányér halászlét, aztán visszamegyek a saját autómmal és hozok egy másik mintát, nehogy a cég pénze fogyjon!” A rendíthetetlen nyugalom lefegyverző erejű. Mire Toncsi a halderekat kifilézi, Jóska is revideálja szakmai szigorát. Már nem találja főbenjáró vétségnek az aprócska adat elhanyagolását.

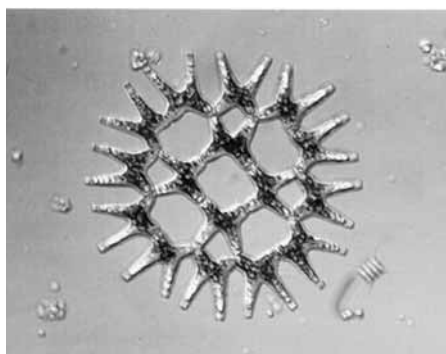
Miután a laboratóriumot vegyész-mérnökkel és szaktechnikusokkal erősítik meg, barátunk mentesül kémiai vizsgálatok végzésének terhével. Ekkor fordul érdeklődése másik szakterületre, a biológia irányába. Pontosítva: az algákkal, azaz hétköznapi nevükön a moszatokkal kezd foglalkozni. E tudományág közismert művelője dr. Uherkovich Gábor, a szegedi egyetem professzora. A tárgykorre vonatkozó mélyebb ismeretek megszerzéséhez nélkülözhetetlen a neves biológus közreműködése. A szakmai pályafutás időnként különös vargabetűket vet. Toncsi már Szegeden jól ismeri Uherkovichot, azonban a moszatok tana ekkor még nem ébreszt benne szellemi szomjúságot. Csak évtizednyi laboratóriumi munka után ismeri fel, hogy tudományos érdeklődését kitöltő szakterület az algológia lesz.

A laikus számára már a tudományág megnevezése is idegenszerűnek tűnhet. Vélhetnénk, hogy művelői a biológia periferiáján tevékenykednek. Pedig a valóság az, hogy a moszatok a növényvilág tekintélyes hányadát teszik ki. Testszövetük mind

életben, mind holtában a világgazdaság nélkülözhetetlen nyersanyaga. Míg élnek, anyagcseréjük termeli a vízben megkötött oxigéngázt. Nélkülük sem a halak, sem más vízi állatok nem maradnának életben. Évmilliókkal ezelőtt elhalt kovamoszatok üres héja adja a fontos bányaterméket, a diatomeaföldet. Másfél évszázada támad Nobel Alfréd agyában a gondolat, hogy a nitroglicerint, ezt a hatékony, ám könnyen robbanó anyagot kovafölddel itassa fel. Az így felfedezett dinamit mechanikai hatásokra érzéketlen, csak gyutacs szűrőláncjától exponál. Az új robbanóanyag – mely könnyedén morzsolja szét a sziklatömböket is – teszi lehetővé a bányászat és műtárgyépítés hihetetlen fejlődését.

Algából készül az agar-agar, orvosi laboratóriumok baktériumtenyésztésének táptalaja. Hasznosítják számos élelmiszeripari termék zselészerű hordozóanyagaként is. Évente sok millió tonna algát dolgoznak fel a talajerőt visszaforgató műtrágyaiparban. Mivel sejtanyaguk gazdag fehérje és vitamin tartalmú, élelmiszer-egészség a jövő századok fontos nyersanyagforrását vélik felfedezni a moszattenyésztetekben. (Nyugat-Európában már jelenleg is forgalmazznak algából készült édességeket. Kellemesen egzotikus ízük némileg eltér a liszt alapanyagúakétól.)

Mivel a kontinentális tájékozottságú ember algával csak pangó tava-csókákat behálózó békanyál, esetleg vízpart lépcsőinek nedves tégláit bevonó nyálkás moszat alakjában találkozik, elterjedtségüket hajlamos alábecsülni. Legfőbb tenyészhelyük a tengerek és óceánok hatalmas víztükrre. Az Antillák közelében áramló sok száz kilométer kiterjedésű Sargasso-tenger már Kolumbusz hajósaira is ráijeszt. Az algák elterjedtségére jellemző, hogy változataik az ismert növényfajok tíz százalékát teszik ki. A Föld felszínére érkező napenergiát a növények fotoszintézisre, bonyolultabb vegyületek felépítésére használják fel. Nos, az ily módon megkötött fényenergia kilencven százalékát az algák szervezete ejti csapdába.

Zöldalga a Szeremlei-Duna-ágból

Méretnagyságuk intervallum-szélessége elképesztően óriási. E tekintetben az élővilág egyedülálló teremtményei. A legkisebb példányok láthatóvá tétele ezerszeres mikroszkóp-nagyítást igényel, a legnagyobb óceáni alga szálfonadéka viszont eléri a hatva méteres hosszúságot is. Nyilvánvaló tehát, hogy Toncsi barátunk kutatási irányának megválasztásakor nem perifériális területet szemelt ki. Szerencsés érzékkel talál olyan témára, melynek vizsgálata, sőt tudományos szintre emelt kimunkálása szorosan kötődik munkaköréhez.

A tanulóévek természetes szükségesei. A hetvenes években veszi fel a kapcsolatot újra hajdani professzorával, dr. Uherkovich Gáborral. A mester készséggel fogadja tanítványul az ambiciózus ifjú kollégát. Az elvetett mag jó talajra hull, és Schmidt Antal tollából a szaklapokban megjelennek az első közlemények. Mivel kapcsolatteremtő készsége kiváló, vizsgálataihoz több ízben nyer meg külső munkatársakat. Irodalmi alkotóerejének méretét jelzi, hogy önállóan jegyzett vagy társszerzővel publikált cikkeinek és könyveinek száma százhuszonhat. Gyakran ad elő algológiai konferenciákon, és ez is kiváló lehetőség szakmai kapcsolatok kiépítésére.

Schmidt Antalnak egy magyarországi kisvárosban elért eredményei méltóak a tudományos haladás élvonalában járók figyelmére. Természetes következmény, hogy a tehetséges algológust több ízben hívják meg nyugat-európai laboratóriumok vendégkutatói státusra. 1985-ben fél éven át dolgozik a Jülichben (NSZK) működő atommagkutató központ Biotechnológiai Intézetében. E tudományos centrum még két ízben hívja meg rövidebb időtartamú vizsgálatok elvégzésére. 1987-ben a karlsruhei algológiai laboratórium látja vendégül egy hónapra. 1989-ben ugyan csak négy hétre Dániába invitálják. A meghívások Európa legfejlettebb országaiból érkeznek, és ez minősítő értékű.

A felsorolt vendégkutatások természetesen csak töredékét jelentik a külföldi tudományos misszióknak. Egy 1989-es Neubrandenburgból érkező meghívás meglepő módon fedi fel Toncsi karakterének egy különös, konzervatív vonását. Az észak-német meliorációs kombinát két repülőjegyet mellékel a meghíváshoz. A társ a már korábban említett Kvalláné Csilics Mária. Toncsi – váratlan fordulattal – elzárkózik attól, hogy a hosszú utat repülőgéppel tegye meg. Idézzük a két kolléga némi lebegő iróniával fűszerezett párbeszédét. „Ne butáskodj már, miért nem ülsz fel a repülőgépre? – Hát nem ülök fel a repülőre, Marika, mert én

A derűs alkotómunka pillanatképe

nem tudok repülni! – Mi lesz akkor, ha Amerikába kapsz egy kiküldetést? – Tudod, akkor szabadságot veszek ki, és hajóval megyek, mert úszni azt tudok!”

A tanulmányutak fonala mentén haladva időben messze távolodtunk a bajai laboratórium hétköznapi gyakorlatától. Térjünk vissza, és nyissunk be a biológiai laboratórium első helyiségébe. A fal mentén húzódó pulton testes akváriumok sorakoznak. Egyikük csupán vízinövények tenyészetének tűnik. A látszat csal. Közel lépve, éles szemmel figyelve feltűnnek az apró lakók, a fél milliméternyi méretű vízi bolhák. A szomszédos üvegmedencébe telepített kis guppik azonnal feltűnnek a látogatónak. A meredt szemű, aprócska díszhalak nem hangulatteremtő dekorációk, hanem a biológus fontos segítő társai. A törpe kopoltyúsok és a dallamos Daphnia névre keresztelt bolhák afféle kamikáze bevetésre szánt segédszervek. Amennyiben vízszennyezésről, halpusztulásról érkezik bejelentés, a vett mintát előírt mértékben hígítva guppikkal és vízbolhakkal telepítik be. Többféle hígítást is alkalmaznak. A kényszertartózkodásra ítélt lakók fizikális reakcióit figyelve állapítják meg a mérgezettség mértékét. A biológus e sorozott idegenlégiósai bizony életük árán szolgálják a tudományt.

A négy helyiségnyi laboratóriumban dolgoznak a vízbiológia művelőinek segítő társai, kémikusok is. Amennyiben az előbb említett mérgezésről van szó, feladatuk a bűnös hatóanyag azonosítása. Munkaterületük természetesen sokkal szélesebb, hiszen számos egyéb vízminőt is analizálnak. Mutassuk be műszereiket Váradi Zsolt vegyész segítségével. Elsődleges vizsgáló eszközük a lángfotométer.

Ez szétválogatja azokat az anyagokat, melyeket a víz oldatban tart. A következő fázisban az úgynevezett tömegspektrométerrel kísérelik meg a szétválogatott anyagok azonosítását. E modern gép már elektronikus eszköz. Memóriája (könyvtára) nyolcvanezer anyag azonosító vonalait tartalmazza. A behelyezett mintát elemezve százalékos valószínűséggel jelzi ki, mi lehet a vizsgált vegyület. A gép természetesen csak segédeszköze a szakembernek. A vegyésznek a lehetséges szennyező forrásokban használt anyagok ismerete alapján kell kiválasztania a helyes alternatívát.

Most keressük fel a házigazda laboratóriumát. Toncsi munkaszobája a szoba közepét foglalja el, ezen áll Zeiss gyártmányú binokuláris mikroszkópja. Kítűnő optikájú jószág, és gazdája akkor sem cseréli fel új műszerre, mikor 1992-ben egy Nikon

gyártmányú, modernebb készüléket kapnak. „A hagyományörző biológus konzervatív eszközzel dolgozik” – jegyzi meg laconikusan. Így a három fényúttal működő eszköz, melyhez a vizuális megfigyelés közben is működtethető fényképezőgép csatlakozik, biológus társának, Fehér Gizellának lesz munkaeszköze.

Toncsi íróasztalát az ablak elé állította. A fal felületét nem hagyja csupaszon, ide rajzszögezi fel azokat a képeket, melyek időszakonként megnyerik tetszését, lekötik érdeklődését. A repertoár szerfelett változatos: levelezőlaptól fényképekig, művészi reprodukcióktól magvas bölcsességű idézetekig terjed a választék. Közeli munkatársa, Csilics Mária emlékeztetében a kopasz nyakú kakas története rögzült tartósan. A póre nyakú szárnyas ugyanis az intézmény szolid komolyságának nimbuszát kockáztatta. Tény, hogy a laboratórium munkatársai sem tudták mire vélni, a főnök miért leli kedvét a gusztustalan állat rusnya portréjában. Az 1980-as évek elején valami rangos delegáció járt a Vízügyi Igazgatóságon. A vendégeket az igazgatóhelyettes, Vukovary Attila kalauzolta. Természetes, hogy a reprezentálásból a szép új laboratóriummal való dicsekvés sem maradhatott ki. Magától értetődik, hogy a körséta alkalmával felkeresik a neves algológust is. Azt, hogy a küldöttekre milyen hatást tett Toncsi megnyerő személyisége, nem tudjuk. Attila szeme azonban megakadt a róten virító tarajos képén. A menet elvonulása és a delegáció távozása után befut az igazgatóhelyettesi rosszallás: „Mit keres egy kakas képe egy komoly tudós szobájában?” Toncsi higgadt reagálása jellemzi a kicsinyes aggályoskodás fölé emelkedő bölcs életszemléletet: „Hát ezen ne múljon, Marika, levesszük!”

A biológiai labor akváriumai

Térjünk vissza a szakmai karrier követésétől a Schmidt család életének sorsfordulataihoz. Mint az első részben írtam, a Müller szülőket kitelepítették Trizóniába, melyben rövidesen kialakult a Német Szövetségi Köztársaság. A kiűzetés 1946-ban történt, hiszen Toncsi egy írásában kétéves korára datálja az eseményt. A következő két évtized során teljesedik be az a történelemformáló folyamat, melyet az ámuló világ német gazdasági csodának nevez. Egy ország, mely a háborúban iszonyatos elvesztéseket szenvedett, anyagiakban végromlásba dőlt, húsz év heroikus erőfeszítésével a kontinens vezető ipari hatalmának rangjára emelkedik. Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Marshall-segély áradó dollármillióit sem, de a teljesítmény oroszlánrésze a germán életerőnek tulajdonítható.

A dús jólét gyümölcseinek természetesen haszonélvezői lesznek a kitelepített svábok is. Így következik be az a furcsa fordulat, hogy a batyúval távozó nagyszülők jótéteményei „varázsolják narancsillatúvá” az itthon maradt Schmidt család karácsonyait. A nyugati életszínvonal nem csupán egy, a korábbiakban már említett hordozható lemezjátszóval jelzi emelkedését. Azokban az években, mikor Toncsi a laboratórium praktizálni kezdő munkatársa, Müller nagypapa egy Renault 8-as gépkocsival kedveskedik unokájának.

A politikai enyhülés lehetővé teszi, hogy a rokoni szeretet – legalább időszakos – családgyesítésben is kiteljesedjék. A találkozó-

Új élet küszöbén

sok ideje eleinte szűkre szabott. Müllerék csak társasutazással térhetnek vissza Magyarországra, és pesti szállodájukból Bajára emigrálva látogathatják meg szeretteiket. Később hatóságaink bevezetik a rokonlátogatásra jogosító vízumot, így a kapcsolattartás lehetőségei szélesednek.

A hatvanas évek végén a laboratórium ifjú kémikusa megkezdí a zenei ismeretterjesztésnek azt a kultúrmisszióját, melyről a következő fejezetben szólnunk bővebben. A muzsikához számos esetben társul a táncmulatság is. Orfeusz bűvölő lantja természe-

tesen alkalmas a szerelem konszonáns hangjainak megszólaltatására is. Toncsi figyelmét magára vonja egy ifjú, csinos, szőke kolléganője. Az érdeklődés vonzalommá, majd szerelemmé érik. A fiatal pár nem babonás: házasságukat 1974 áprilisában, tizenharmadikán kötik meg. A Münchenben élő Müller nagyszülők mecenatúrája lehetővé teszi Európa gazdag kulturális kínálatának megízlelését. Rokonlátogatásai alkalmával Párizsba, Velencébe, Rómába szervezett német társasutazásokra fizetik be az ifjú párt. Az utóbbi kirándulás során veszi fel Toncsi azt a szálat, mely Prokop Péterrel kialakított barátságához vezet el. A piktúrával frigyre lépett főtisztelendő úr a Szent István zarándok otthon igazgatója. Szerfelett meghatódik, hogy Toncsiek egy szűk időtartamú kirándulás jelentős részét műalkotásaival díszített vendégháza felkeresésére fordítják.

A család 1977-ben Kornél, 1980-ban Péter megszületésével egészül ki. Amint a gyermekek felserdülése lehetővé teszi a mobilitást, a négytagúvá bővült familia folytatja utazásait. Több ízben keresik fel az Adria-parti üdülőket, Erdélyt, Csehszlovákiát. Tavasz szünet idején Párizsba szerveznek autós kirándulást. Az utazás nyújtotta változó, színes élmények kaleidoszkópja Toncsira élete utolsó szakaszáig mély benyomást gyakorolt. 1999-ben egy olyan kínálattal keresik meg, mely Európa megismerésének igen kedvező lehetőségét nyújtja. Megkötí a szerződést, mely valóban előnyösnek bizonyul. A világlátásnak ez a története azonban élete utolsó, tragikusan záruló szakaszába vezet át.

*A kis Kornél köré csoportosult nagy család
(Balról Schmidt Istvánné, Toncsi, Müller nagymama, Kati és Müller nagypapa)*

Dr. Dániel József

A korosztályok táncélete Érsekcsanádon

Tánc gyermek- és iskoláskorban

A tánc tanulásra vonatkozó szakirodalom három korszakra osztja fel a táncos szocializáció folyamatát. Az első szakasz az önkéntelen tanulás, amikor a még egészen kicsi gyermeket ölbé véve táncoltatják, ringatják a különböző mondókák és énekek ritmusára, akár végtagjait mozgatva el is játszanak egy-egy történetet. A második korszakra a leleselkedés és az ösztönös utánzás a jellemző, ekkor a járnai tudó, kisiskolás gyerek már ösztönösen utánozza a nagyobbak mozgását és viselkedését. A tánc tanulás harmadik szakasza a tudatos tanulás és a gyakorlás időszaka; ilyenkor a gyerekek már önállóan vagy mások segítségével, egyedül vagy kisebb csoportban tanulnak és gyakorolnak táncolni. Ekkor válik fontossá a nemi szerepek megtanulása is, jellemző a nemek szerinti külön táncolás. (Az itt felvázolt formákat és szakaszokat azonban nem szabad állandó kategóriákként kezelni, hiszen a gyakorlatban nem választhatók el ilyen élesen egymástól, valamint a résztvevők egymástól is eltanulhatnak bizonyos modelleket és mintákat, továbbá befolyással bírnak a tánc tanulás és -tudás során az egyénnel született képességek is.)

Az érsekcsanádi gyermekeket is igyekeztek minél előbb hozzászoktatni a zenéhez és a tánchoz. Már az egészen kicsi gyermekeket megismertették az altatók és mondókák világával, s mikor édesanyjuk ölbé vette, táncoltatta őket, a történetet eljátszva, ritmusra mozgatta végtagjaikat. Később, a már járnai és beszélni tudó gyerekeket tudatosan nevelték a táncra: először csak arra figyeltek, hogy a mondóka vagy ének ritmusa, a dallam és a mozgás összhangban legyen egymással, majd mikor testileg és szellemileg is éretnek találták a csemetét, elkezdték megismertetni a hagyományos táncokkal. A táncok elsajátítását különösképp a nagyszülők szorgalmazták, hiszen a tánc tudás befolyásolta az ember megítélését a faluban. A fiatalon mulatni szerető és az egykori gyöngyösbokrétás táncosokat a mai napig számon tartják, és nagy megbecsülésnek örvendenek a településen. Tánc tanulásra azonban nem csak otthon volt lehetőség: minden bizonnyal a legjobb alkalmat a táncok megismerésére a családi ünnepek és a jeles napok táncos összejövetelei kínálták, „az ott látottakat játékosan próbáltgatták, utánozva a felnőtteket.”

Érsekcsanádon nem volt különösebb divatja a gyermekek körében az úgynevezett játszóknak és a bandázásnak. Tavasztól

őszig, amíg az időjárás engedte, néhány pajtás összegyűlt az utcán játszani, vagy lesétáltak a libalegelőre (mai sportpálya és környéke), és ott játszottak különböző labda- és sportjátékokat. Gyakran kijártak a falu külső (a szőlősök felé eső) határába is, ahol nem voltak annyira szem előtt, és előkerültek az elevenség szülte játékok.

„A fejlettebb, csoportos játékok csak az idősebb gyermekek között találhatók meg, de nagy részük ma már feledésbe merült; a régi játszókat az ún. bandázás pótolja ... A századforduló óta a bandázás, bál, különféle multságok kiszorították a játszókat. Vasárnap délutánként bandákban sétáltak végig a falun. Valahol letelepedtek és a legények érkezése után kezdődött a játék, tánc, udvarlás” – írja Katona Imre 1962-ben a tolnai Sárközre vonatkozóan, ezzel szemben Tóth Kálmán Szeremléről íródott monográfiájában a következőket jegyzi: „Szeremlét „sárközi jellegűnek”, a merészebbek egyenesen „sárközi” falunak mondják. A gyermektársadalomban mégsem találjuk meg ma már a tulsóféli falvak egyik érdekességét, a bandázást. Ma a játék főtere az iskolaudvar, esetleg – mivel tér a belterületen nemigen akad – egyes faluszéli gyepes helyek.” (Tóth Kálmán: *Szerelmem Szeremle*. Sajtó alá rendezte dr. Solymos Ede. Baja, 1995).

Szeremléhez hasonlóan Érsekcsanádon is az egy korosztálybeliek csoportos (utcai) szórakozása csak az egészen kisgyermekek körében volt tapasztalható, minden bizonnyal a gyerektánc, a kukacbál intézményesülése miatt. A gyerekek tudatos táncos szocializációja korán megkezdődött, az úgynevezett táncos játékokkal eltöltött idő, a táncéletbe való tudattalan belenevelődés rövidebb volt, mint máshol.

A gyermekmulatságot az ifjúság vasárnap délutáni táncának mintájára rendezték meg, s célja a táncgyakorlás, valamint a táncon elvárt magatartás elsajátítása volt; mindent igyekeztek ugyanúgy csinálni, ahogy azt a nagyobbak tették. Az ajtóban némi pénzt dobtak egy tányérba, ki mennyit gondolt, így fizették a zenészt és a petróleumot. A kukacbálra 10-12 évesen mentek először. Leginkább lányos háznál tartották a farsangi időszakban, a délutáni órákban 2-3 óra hosszat. Ilyen alkalmakra nem fogadtak fel nagy zenekart – bár némelyek szerint előfordult, hogy a négy- ötfős Bárdos bandából mindenki ott volt –, általában csak egy-egy tamburást, citerást vagy harmonikást hívtak. A gyerektáncnak csupán néhány fel-

nőtt résztvevője volt, elsősorban a házigazdák, viszont az esti sötétedés miatt a többi szülő is eljött, hogy hazakísérje gyermekét. Csendőrök azonban gyakran megjelentek, nincs-e bent italkimérés.

A tánc egy kötött szerkezetű polgári társastánc, a gólyázással kezdődött, ezután következett a csárdás, s olykor gyors csárdást, lippenőst is jártak.

Kukacbálra való visszaemlékezések az 1930-as évek második feléig vannak. Ám a faluban élő idős korosztály emlékei azt látatják alátámasztani, hogy sem a gyermekmulatság, sem a tánciskola nem volt kihagyhatatlan állomás a tánc tanulás folyamatában. Egy 1932-ben született férfi – aki 1942-1944-ben lett volna „kukacbálos” – elmondta, ő úgy tanulta meg a csanádi lippenőst, hogy odaállt a tükörárvány elé és addig gyakorolta, míg nem tudta úgy eljárni, ahogy azt a nagyobbaktól látta.

Meg kell említenünk a tudatos tánc tanulás újabb formáját is, a tánciskolát, mely már a táncoktatás egyik szervezett intézménye volt. A faluban Bajáról kijáró tánc tanárok és/vagy tánc tanárnők tartottak tánciskolát, ahol a keringővel és a tangóval, a második világháború után pedig már a foxszal is megismertették a növendékeket.

Az ifjúság táncélete

Csakúgy, mint máshol, Érsekcsanádon is a még párválasztás, házasságkötés előtt álló leányok és legények számára kínálkozott a legtöbb szórakozási alkalom. Ez a korosztály volt az, amely minden társas összejövetel, szórakozási alkalom aktív résztvevője lehetett. A vasárnapi tánc kifejezetten értük került megrendezésre, ez volt a fiatalok ismerkedési alkalma, az udvarlás gyakorlásának intézményesített formája. A hétvégi táncokon túl legfőképp a fiatalság táncalkalma volt a szüreti munkák után megrendezett szüreti bál is, valamint a lányoknak külön szórakozási alkalmat biztosított a szőlőőrzés és a téli fonó. Valószínűleg ezek az alkalmak lehettek a falu legrégebbi közösségi alkalmi, rendszerességük révén, generációról generációra hagyományozódva a fiatalság éltette és tartotta fent ezek hagyományát. Az 1930-as években megalakult Gyöngyösbokréta, illetve a későbbiekben az ebből kibontakozó hagyományörző mozgalom megőrizte ugyan ezeket a közösségi szórakozási formákat, de színpadra állítva egy-egy hagyomány már nem az eredeti funkciója szerint maradt fent.

„Kisbokrétások” az 1930-as évek elején
A fotó Laki Sándorné tulajdona, készítője ismeretlen.

Az érsekcsanádi leányok, amint kijárták az iskolát, már rendszeres résztvevőknek számítottak a vasárnapi táncokon; sokszor már az iskola befejezése előtt is kaptak meghívást a táncba, hiszen soknak – főleg a jobb módúak közül – már 13 évesen vőlegénye volt, s általában két-három éves jegyben járás előzte meg a házasságkötést. A fiúk a második világháború előtt 18 éves kor körül kezdtek el táncba járni: mind a kocsmárosok, mind a csendőrök felügyelték, nincs-e fiatalkorú a bálban, valamint a falu népe is elvárta a legénységhez méltó magaviseletet, a testileg és szellemileg való érettséget. Az elevenebb legénykék azonban rendre eljártak leleskelni a kocsmákhoz, de a legények vagy a nézelődők (a bálba kíséző szülők, nagyszülők, valamint a többi nem táncoló) hazazavarták őket.

A táncra kíséző felnőtteken túl akadtak a táncteremben más nézelődők is: rendszeres résztvevőknek számítottak olyan fiatalok is, akik nem tudtak táncolni, bár az ilyen nagy ritkaságszámba ment. A táncolni nem tudást még megindokolni sem tudták, olyannyira ritka jelenségnek számított a faluban. Nem rendszeresen, de gyakran megjelentek olyan férfiak is, akiknek nem volt családjuk.

A faluban két helyszínen tartottak vasárnapi bált vagy táncot: a Széchenyi utcai Karajkó kocsmában, ahol a falu tamburazenekara, a Bárdos banda szolgáltatta a zenét, és a főút mentén álló Község- vagy Nagykocsmában, ahol sükösi zenészek muzsikáltak. (A falu Sükösd felé eső végében volt még egy kocma, ahol az 1950-es

évekig egyedül háromnapos farsangi bálak voltak, egyébként ott csak italkimérés volt.) A kocsmákban kéthetente, vagyis egymást hetente váltva tartottak mulatságot. A vasárnap délutáni táncot a kocsmárosok rendezték forgalomnövelés céljából. Ők fogadták fel a zenészeket, és megállapodás szerint vacsorát, italt és a beadott belépőkön túl még valamennyi pénzt fizettek nekik; eszerint a zenéért a fiataloknak csak külön nótarendelés esetén kellett fizetni. A hírverés módja a templom előtti muzsikálás volt: a délutáni istentisztelet és mise végét a templomok előtt várta egy-egy zenész, aki halk zenébe kezdett, amikor már mindenki kijött a templomból. Néhány dallam erejéig szólt csak a zene, ugyanis a templom előtt nem volt helye semmiféle mulatozásnak.

A 15 órás istentisztelet és mise után mindenki hazament, átvenni az ünneplős, templomi viseletet bálba menős ruhára. A jobb leánypajtások együtt érkeztek az édesanyjukkal, ugyanis kíséret nélkül egy lány sem mehetett el a bálba. A kocsmákban megszabott belépődíj nem volt; az ajtóban ki volt helyezve egy tányér, minden fiatal dobott bele valamennyi pénzt, „ki mit szán a zenekarnak” (a katonaviselt legények, a nem táncolók és a házások csak az italfogyasztásért fizettek). A legények a kocma előtt gyülekeztek, a lányok pedig bent várták a kíséző anyukákkal, hogy mindenki megérkezzen. 17 óra tájban, mikor már minden táncba járó leány jelen volt, a lányok megkezdték a táncot karikázójukkal. Az 1930-as évek végéig a táncrend a lá-

nyok karikatáncával, a belépőssel és a szaladóssal kezdődött, majd ezt követte a csárdás, amit a legények intésére már zenekar kísért. A fiúk megfogták annak a lánynak a kezét, akivel táncolni szerettek volna, így kihúzza őt a körből összeálltak párba táncolni. Eztán következett (külön kérés esetén) a gyors csárdás, a lippenős, és végül a tánciskolából ismert táncok, a keringő és a tangó zárta a táncrendet. Ugrós táncot, marsot a zenekar csak az utolsó táncrend végén játszott, jelezve a multság végét. A táncok közötti szünetekben a legények italtak, vagy a lányokkal beszélgettek, idővel pedig a lányok ismét összeálltak karikázni a maguk kedvére, s a körtáncból egy újabb táncciklus bontakozott ki.

Figyelemre méltó a tánciskolás táncokra fektetett nagyobb hangsúly a lippenőssel és a marssal szemben. A keringőt és a tangót nem kellett külön kérni a zenekartól, a táncrendbe beépülve ezekkel zárták a táncikusokat. Már az 1920-as években születettek is jártak tánciskolába, sőt valószínűleg már az előttük járók is ismerték ezeket a modern táncokat: egy 1923-ban született asszony tizenéves korában egy középkorú embertől tanulta meg a keringőt a vasárnapi táncon.

A gyors csárdás azért nem kapott olyan nagy hangsúlyt a hétfégi táncban, mert nem mindenki ismerte a figurákat; a cifrább lépéseket inkább csak a jobb táncosok járták, így a többi jelenlévőre való tekintettel nem is táncolták sokáig.

Az ugrós táncnak az 1930-as évek elejéig elsősorban mint lakodalmi menettáncnak volt szerepe (mars, lakodalmi mars). Az ugróst a helyi táncsoport 1933-as megalakulását követően állították színpadra, s a későbbi hagyományörző mozgalomnak köszönhetően maradt meg (háromugrós).

Mindenki tiszteletben tartotta azt az íratlan szabályt, hogy az első tánc mindig a szerelmeseké. Legények közt konfliktus csak akkor adódhatott, ha egy olyan lányhoz, akinek még nem volt komoly udvarlója, egyszerre több legény ment oda. Ilyenkor vagy a leány a „hoppo maradt” legénynek ígérte a következő táncot, vagy az egyik fiú átengedte a másikkal a lányt. Ellenben a lányok intéssel jelezheték a fiúknak, hogy kérjék le őket tánc közben, ha párjuk illetlenül viselkedett velük. A lányok lekérését nem volt szokás visszautasítani, kivéve, ha a lányok erre külön megkérték táncpartnerüket, valamint az idősebb férfiak sem voltak kötelesek átengedni párjukat.

Bár a lányoknak mindenkivel („a legszegényebbtől a leggazdagabbig”) el kellett menniük táncolni, többen is emlékeznek arra, hogyan büntették meg a táncra

kérést visszautasító leányokat. A megsértett legény a zenekarral előre megbeszélte a leánnyal való szándékát; némi pénzt adott a zenészeknek a mars elhúzásáért, hiszen minden rendelt nótáért fizetni kellett. Mikor a lány távozáskor kísérőivel átlépte a kocsmá küszöbét, a legény az ajtóba állt, háta mögött a zenészekkel. Így mindenki tudta, hogy az a lány, akit a muzsika hangja kísér hazafelé, valami illetlen dolgot tett. Annak ellenére, hogy a falu közvéleménye ezt szégyennek tartotta, és rögtön számára is vette, hogy lenézte a legényt, a kimuzsikáltatott leány ezt nem tartotta akkora szégyennek, ezért nem is maradt el az elkövetkezendő hetekben a táncról; tudta, hogy vétett a falusi szokásrend ellen és tudomásul vette annak megtorlását.

A legények számára a szeretőtartás során aratott siker fontos volt, hiszen az udvarlás intézményén keresztül nyilvánult meg a legények külön erkölce. A kimuzsikálás is éppen a leányok elrettentését szolgálta, hogy ne merjék a legényt megszegényíteni annak nyilvános visszautasításával. „Azt mondhatnánk, hogy a fiúknak a legénységüket a leányok rovására is be kellett bizonyítaniuk... amely leginkább a falunak szánt üzenet volt, az udvarlás, pontosabban a legény sikerességéről. Ezért tűrte nehezen az udvarlási szituáció a nyílt visszautasítást, amit egy legény csak bosszúállással tehetett jóvá...” A bosszúállás drasztikusságát az magyarázza, hogy a legény becsületén a visszautasítással ejtett foltot csak olyan cselekedettel moshatta le, amelyben ő mutatkozott erősebbnek, övé volt az utolsó szó.”

A vasárnapi bálon gyakori vendégnek számítottak a bajaszentistváni és sükösi legények. Megjelenésükkor az érsekcsanádiak „nem sok jóra számítottak”, kifejezetten tartottak tőlük a velük kialakuló konfliktusok miatt. Általában ittasan érkeztek, kötekedősnek tartották őket, így a helyi legények igyekeztek kerülni a velük való bármiféle kapcsolatot. Csak „a legvégső esetben akaszkodtak össze velük”, ha a vendégek viselkedése nem volt illendő, vagy erőszakosan próbáltak udvarolni egy már foglalt lánynak. Ilyen esetben a legény barátait küldte oda, hogy kérjék le táncolni a szeretőjét, de ha ezt az idegen legényzokon vette, verekedés lehetett a dologból.

A vasárnapi táncok körülbelül 17 órakor kezdődtek, s a lányoknak éjfél tájban már illő volt otthon lenni. A tánc végeztével a legények hazakísérték szeretőjüket, vagy azt a lányt, akihez közeledni szerettek volna. A táncról hazafelé is együtt mentek az együtt érkező lányok, elől mentek a legé-

nyekkel, mögöttük pedig a kísérők. A lányos házhoz érvén azonban nem maradhattak kint a kapuban beszélgetni a fiatalok, pedig a vasárnap volt az egyik udvarlásra kijelölt nap. Szerdán és szombaton a legények lányos házhoz való járása volt a gyakorlat, míg vasárnapi udvarlás alatt a táncra való közös szórakozást értették. A fiú a búcsú után vagy hazament, vagy visszament a kocsmába: a legények közül volt, aki még 2 órák is az asztalnál ülve együtt dalolt néhány cimborájával.

A második világháborút követően tapasztalható változás a vasárnapi tánc szerkezetében és a táncrendezésben is, valamint a báli szokások meghonosodásával megváltoztak a táncszokások s maga a táncillem is.

A karikázó, mint cikluskezdő és táncszünetet betöltő tánc eltűnt, így a táncra való felkérés módja is változott: a legények meghajlással és „Szabad?” kérdéssel kérték fel a lányokat táncolni, s együtt vonultak be a táncra, a tánc végén pedig a lányok megköszönték a táncot, majd párjuk visszakísérte őket a székükhöz. A vasárnapi kocsmái táncra már kizárólag csak a bál kifejezést használták, s báli elemek is megjelentek a mulatságon, mint a bál vége felé tartott „Szívkiüldi” és „Hölgyválasz”. A multság végén a Rákóczi-mars dallamára a zenészek a „Vak Pali, vak Pali, vak, vak, vak / Neki ment az ablaknak...” kezdetű nótát énekelték, eztán újabb zenét vagy ráadást már nem lehetett kérni.

A hagyományos táncok és tánczene tekintetében is érzékelhető volt a változás. Az érsekcsanádi táncokat a bálteremből ekkor már csaknem teljesen kiszorították a modern táncok, a keringő, a tangó és a fox. Ez valószínűleg a tánciskolák elterjedésének, illetve népszerűségének az eredménye, szemben a kukacbál időközbeni eltűnésével. A polgári társastáncokat már a 19-20. század fordulóján tájékozottak is ismerték, s a helyiek emlékei szerint az utolsó osztályok az 1970-es években fejezték be a tánciskolát. Változás a tánciskolás életben talán csak annyi volt, hogy a tanult táncok időközben a foxszal egészültek ki. A multságok alkalmával eddig használt hangszereket (tambura, hegedű, nagybögő, cimbalom, citera) felváltották újabbak, mint például a dob, a saxofon s a klarinét, valamint előtérbe került az eddig csak kisebb szórakozási alkalmakkor használt harmonika.

A táncot 1945 után is a kocsmárosok szervezték, de a multságok megtartása már rendőrség által kiadott engedélyhez volt kötve, ami általában 17-18 órától éjfélig volt jóváhagyva, s ezt a nyári munkák

miatt nagyon szigorúan is tartották. Viszont a nagybőjti időszakban egyáltalán nem engedélyezték a bálrendezést, így a reformátusoknak sem volt táncalkalma ebben a periódusban. A rendőrség arra is nagyon ügyelt, hogy az esti sötétedés után gyerekek még csak leleskelni se járjanak el a mulatókhoz. Erre a táncmesterek is figyeltek, akiket a kocsmárosok neveztek ki, és a rendfelügyeleten kívül a belépő beszédése volt a feladatuk. Az ünnepi, vacsorás bálakon a belépődíj pár forintnyi összegben volt megállapítva, ezt az összeget minden résztvevőnek be kellett fizetni. Ekkor már szokássá vált, hogy a bálba a legény beváltotta a lányt, vagyis befizette párjának a belépődíjét. A hétfégi táncokra a belépődíj összege továbbra is „ki mennyit gondol” alapon volt meghatározva.

A második világháborút követően lett általános szokássá a más falusi táncba járás is: a bevett szokás szerint, ha egy legény vidékre járt udvarolni, akkor a lány lakhelyén jártak bálozni. A lányok báli kísérői még mindig az édesanyjuk, és már megengedett volt, hogy ha a lányt hazakíséri a szeretője a bál után, a fiatalok kint maradjanak a kapuban beszélgetni. Am ha túl sokáig tartott a beszéd, az anya óvatosan jelezte lányának, hogy búcsúzzon el párjától. Az udvarlásra kijelölt napok továbbra is a szerda, a szombat és a vasárnap voltak.

A felnőttkor táncélete

A felnőtté válás folyamata magával a házasságkötés aktusával kezdődött, de a faluközösség csak a házaspár első gyermekének megszületésével tekintette őket igazán felnőttnek: ekkor lett a menyecskeből asszony, az ifjú férjből pedig ember.

A második világháború előtt a vasárnapi táncra a mulatni szerető fiatal házaspárok már nem rendszeresen, de még gyakran eljártak, s ugyanúgy aktív részesei voltak a mulatságnak, mint leány- és legénykorukban. A férfiakkal sokkal tiszteletudóbban viselkedtek a legények; ritkán kérték le tőlük párjukat tánc közben, s ha feleségükkel szerettek volna táncolni, illetve a férfitől megkérdezni, szabad-e. A menyecskek már nem mindig álltak be karikázni, de a legények ugyanúgy megtáncoltatták őket is, mint a lányokat.

A házaspár véglegesen első gyermekük születésével maradtak el a vasárnapi táncról. Az asszony többé már nem állhatott be karikázni sem a bálban, sem az ünnepnapokon, szórakozási alkalmat csak a családi ünnepek és a jeles napok táncai, valamint az őszi szüreti bálak biztosítottak számára. Ha született leánygyermek, évekkel később őt kísérhet-

Vöröskeresztes bál az 1960-as évek első felében
A fotó Horváth Mihályné tulajdona, készítője ismeretlen

te a bálba, a nézelődők sorából szemlélve a mulatságot, de nagyritkán a házaspár együtt is elkísérte gyermekét egy-egy ünnepi táncra. Szokás volt az egykori gyerekpajtásokkal együtt névnapozni is.

Csakúgy, mint a fiatalság táncélete, a házások táncalkalmai, táncos szokásai is átalakultak 1945 után, sokkal több lehetősé-

gük volt a mulatozásra. Megjelent a szilveszterkor, a Katalin és Erzsébet napon tartott vacsorás bál, továbbá a Vöröskereszt helyi fiókja is rendszeresen szervezett mulatságokat. A faluban az 1950-es évek elejétől lett divat a legközelebbi rokonok és barátok által közösen megült név- és születésnap, mely egy ebédet vagy

vacsorát foglalt magába, de ezekhez az alkalmakhoz nem kötődött semmilyen táncos szórakozási forma.

A Karajkó kocsmá táncteremét már kifejezetten báli táncteremnek mondták, s ekkortájt ezt a kocsmát inkább mint kultúrházat emlegették. A Nagykocsmá épületét átalakították, s egyre gyakrabban adott helyet lakodalmaknak. Kialakították az épületen belül egy italozó és egy éttermi egységet is, utóbbiban mindennap, a délutáni órákban egy Bajáról kijáró vonós cigánybanda élő zenét biztosított az étkezések mellé. Tőlük lehetett külön nótát is rendelni, mindenki kérését teljesítették, ha a primás vonójába némi pénzt tűztek.

A hagyományosnak tekintett szórakozási alkalmak – a vasárnapi tánc, mely bár funkcióváltás folytán, de túlélte a második világháborút – végleges eltűnése az 1970-es évek elejére tehető. A faluban ekkor jelent meg a diszkó, melynek célközönsége elsősorban a fiatalság volt; a település főutcáján egy erre kialakított épületben kapott helyet ez az újabb szórakozási forma. A zenét kazettás magnóról játszották, a kezdetekkor leginkább hazai slágereket, majd az 1980-as években a külföldi zene is helyet kapott a repertoárban.

Marusa Andrea

Olvasói levél

Tisztelt Főszerkesztő úr! Nagy örömmel olvastam az ez év 1. számában Jávor B. cikket a Rábl társulatról. Én ugyanis azon szerencsések közé tartozom, aki iskolás koromban szüleimmel együtt sokszor élveztük a remek előadásokat. Népszínművekre, vígjátékokra emlékszem, sok dallal, tánccal, amire Rábl bácsi-néni remekül értett és nagyszerű humoruk is volt. A sok közül egyetlen darab címe jutott eszembe: *Lustaság, az ördög párnája*, Tóth K. írta. Talán egy évfordulót ünnepeltek meg velem.

Az előadásokat főleg az Ipartestület nagytermében rendezték, ritkábban a Központi Szálloda színháztermében, mindig zsúfolt házzal. Akkoriban műkedvelő előadás volt a neve, szép és dallamos kifejezés, elmondja a lényegét: a művészi műveket kedveli, aki előadja és aki (kapja) nézi.

A BH folyóirat 2010. évf. 1. sz. Fotó a Tóth Kálmán térről. [...] A képen nagyszerűen érvényesül a Hitelbank palotája. A Városháza után ez volt a legpompásabb épület Baján. [...] Nagyon jó, hogy régi fotókat láthatunk.

További sikeres munkát kívánok.

László Szabolcsné Bessenyoí Elvira

Adomák Bácska múltjából

A történet megjelenése idején már két éve Magyarország törvényes fizetőeszköze a korona volt. Diáknak akkortájt egy szellemes feladványért ösztönző nyermény lehetett. A tanárnak feltett tanulói kérdés azonban nehéznek bizonyult. Ez nem is csoda, hiszen ha fellapozzuk a *Magyar Értelmező Kéziszótárt*, akkor a korona szónak 12 jelentését találjuk. Közülük a megoldás meglepően egyszerű és talán a legkézenfekvőbb.

Fogas kérdés

Tanító: Nos, fiuk, tudnátok-e olyan kérdést intézni hozzám, a melyre én meg ne tudnék felelni? A ki ilyen kérdést felad, az egy koronát kap tőlem!

Tanuló: Hát tessék megmondani, miben hasonlítok én a trónörököshöz?

Tanító (hosszú gondolkodás után): No ezt nem igazán tudom.

Tanuló: Abban, hogy én is koronára vagyok.

(*Bácskai Karczos. A „Zombor és Vidéke” vasárnapi melléklete. Zombor, 1894. szeptember 30., I. évfolyam 14. szám, 4. oldal*)

Bálint Attila – dr. Nebojszki László

Védendő védtelenek: az aranyeső

„Ha hamar kinyílik, nagy fagyok lesznek még” – jegyezte fel gyűjtésében a melegre csalt hóvirágról Sinkovits Ferenc (*Bácskai magyar időjárás. Csantavér népi meteorológiája*. Újvidék, 1997, 79. oldal). A jóslat az idei esztendőben január közepe táján uralkodó, az évszakhoz képest jóval magasabb hőmérsékletű, majd a hónap utolsó hetére visszatérő tartós fagyokhoz hasonló korábbi időjárási anomáliák nyomán fogalmazódhatott meg. A mostani enyhe időben Baján kivirágzott a hóvirág és a téltemető, azonban a korai virulásnak az újbóli lehülés gyorsan véget vetett. De bármennyire téli hangulatú is a február, a hideg évszak utolsó hónapja, a márciusban beköszöntő meteorológiai tavasz hamarosan átveszi az irányítást és a gyepszint korai növényei gyors növekedésnek indulnak. Utánuk, már inkább a tavasz derekán, kezdenek virágozni a bokrok és cserjék, közöttük a sorozatunkban most bemutatásra kerülő közönséges aranyeső (*Laburnum anagyroides*). Devecseri Gábor *Aranyeső* című versében ír a növény szinte pillanatok alatti kivirulásáról, majd a folytatásban utal a dús virágzatra, amelynek lemetszett ágait szívesen tesszük szobai virágvázainkba:

„Aranyeső kérdezi: »Jöhetnek?«

»Igen, igen!« – felel a kikelet.

S az egész bokor már csupa arany.

Én is megkérdem tőle: »Szedhetek?«

»Jut is, marad is« – szól a kikelet.

Szedek tehát, nem szégyellem magam.”

A zöldesbarna színű, sima kérgű aranyeső akár 6-7 méter magasságot is elérő cserje, vagy kisebb fa. A laza ágrendszer felálló, idősebb korú példányoknál végük lehajló. Szürkészöld vesszőin rásimuló ezüstös szőrök láthatók, a rügyek is a szárhoz tapadnak. A növény háromtagú levelei

szórt állásúak és a rövid hajtásokon csomókban állnak. A 3-7 centiméter hosszú nyél végén lévő levelek 2-8 centiméter hosszúak és 2-3 centiméter szélesek, alakjuk elliptikus, fonákoldaluk szürkészöld színű és rásimulón szőrös. Aranysárga színű pillangós virágai laza, csüngő fűrtökben nyílnak. A növény októberben érő, majd télen hulló termése 4-7 centiméter hosszú és 6-8 milliméter széles enyhén lapított, eleinte selymesen szőrös, majd később lekopaszodó hüvely, amelyben a bab szem alakú, mintegy 4 milliméter hosszú fénylően barnásfekete magok találhatók.

Mutatós virágai miatt a pillangósvirágúak (*Fabaceae*) családjába tartozó aranyeső már évszázadok óta kertjeink, parkjaink kedvelt díszcserjéje. Dél-Európában, az Alpok mentén egészen Franciaország délkeleti részéig elterjedt, Magyarországon a Mecsekben valószínűleg őshonos, az ország többi részén kertekből kivadult példányai fordulnak elő, ez jellemzi Baja környéki helyzetét is. Termőhelyei a síkságtól a középhegységekig a bokorerdők, a nap-sütötte lejtők és a meszes talajú területek. Rokonai között mindenképpen meg kell említeni a kertészek kinevelte számos változatot és az Alpok déli lankáin élő alpesi aranyvesszőt (*Laburnum alpinum*).

Az aranyeső korábbi tudományos neve *Cytisus laburnum* volt, amelyet ókori görög és római íróknál említett növénynevekből még Linné állított össze. Friedrich Casimir Medicus német botanikus elválasztotta a növényt a zanót (*Cytisus*) nemzetségtől és a napjainkban ismert *Laburnum anagyroides* nevet adta neki. A magyar aranyeső a német Goldregen elnevezés tükörfordítása. A növénynek több népi elnevezése ismert. Az alébfafa abból ered, hogy az asztalosok fá-

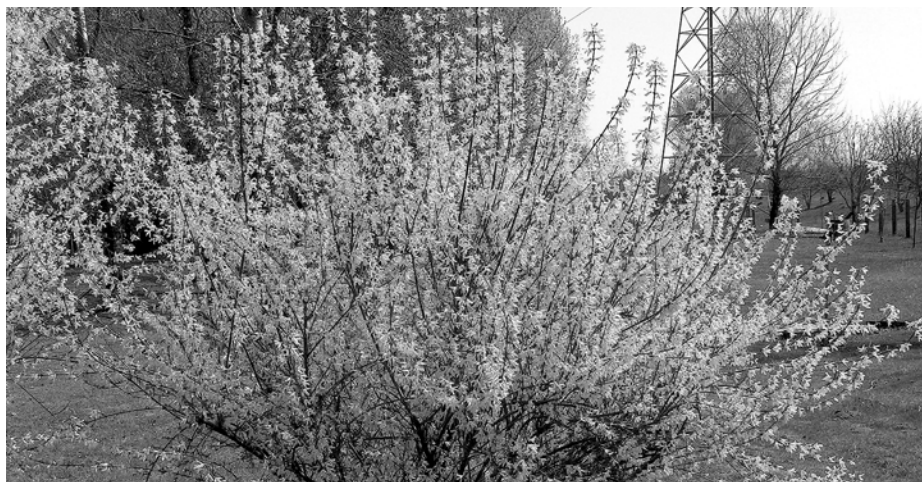

Virágzik az aranyeső

ját alébfának nevezték. A fái bab és a babtermőfa elnevezéseket magjai után kapta; az aranyzapor, a sárgaakác és a sárga akác a virágára utal; korábbi nevével hozható összefüggésbe a fai zanót és a fáizanót; de ismert a nyúlfa, a büdös-fa, vagy a bűzfa neveken is (Hoffmann Károly – Wagner János: *Magyarország virágos növényei*. Budapest, 1907, illetve Csapody Vera – Priszter Szaniszló: *Magyar növénynevek szótára*. Budapest, 1966).

A növény magja és többi része mérgező hatású, amelyből eredő veszély főleg a gyermekek felügyeleténél igényel fokozott elővigyázatosságot.

Dr. Nebojszki László

Nemcsak Devecseri Gábor versében, hanem a valóságban is aranyszínű a növény virága

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11732033 20030119

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**